

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ
A GERMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PRAŽSKÁ SMLOUVA 1973

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Šepták, Ph.D.

Autor práce: Šárka Janečková

Studijní obor: Česko-německá areálová studia

Ročník: 4

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji,

1. že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro studijní a výzkumné účely.

dne 04.05.2023

Šárka Janečková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu mé bakalářské práce panu PhDr. Miroslavu Šeptákovi, Ph. D. za cenné rady, které mi udělil, a odborné vedení a vstřícnost při konzultacích.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá okolnostmi podepsání Pražské smlouvy v roce 1973 mezi Spolkovou republikou Německo a Československou socialistickou republikou. Přibližuje sporná témata, která provázela jednání. Zásadní nesoulad spočíval v rozdílné interpretaci platnosti Mnichovské dohody. Podpis Pražské smlouvy umožnil proces détente v mezinárodních vztazích, jež podpořil koncepci neue Ostpolitik západoněmeckého kancléře Willyho Brandta. Bakalářská práce dále přibližuje mediální obraz uzavření Pražské smlouvy, přičemž existoval značný rozdíl mezi periodiky vydávanými v Československu a v západní Evropě, který vyplýval z odlišného pojetí role médií v politickém systému.

Klíčová slova

smlouva; jednání; Spolková republika Německo; Československá socialistická republika; Sovětský svaz; neue Ostpolitik; Willy Brandt; Mnichovská dohoda.

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the circumstances surrounding the signing of the Prague Treaty in 1973 between the Federal Republic of Germany and the Czechoslovak Socialist Republic. It presents the controversial issues that accompanied the negotiations. The fundamental disagreement lay in different interpretations of the validity of the Munich Agreement. The signing of the Prague Treaty made possible a process of détente in international relations that supported West German Chancellor Willy Brandt's concept of *neue Ostpolitik*. The bachelor's thesis further presents the media image of the conclusion of the Prague Treaty, while there was a significant difference between the periodicals published in Czechoslovakia and in Western Europe, which resulted from the different conception of the role of the media in the political system

Keywords

Agreement; peace talks; Federal Republic of Germany; Czechoslovak Socialist Republic; the Soviet Union; *neue Ostpolitik*; Willy Brandt; the Munich Agreement.

Obsah

Úvod.....	8
1. Vztahy mezi ČSSR a SRN.....	11
1.1 Vztahy mezi ČSSR a SRN v letech 1949-1967.....	11
1.2 Vztahy mezi SRN a ČSSR 1968-1973.....	16
1.3 Hospodářské vztahy mezi ČSSR a SRN.....	17
1.4 Studená válka.....	20
2. Brandtova neue Ostpolitik.....	22
2.1 Willy Brandt.....	22
2.2 Parlamentní volby 1969.....	23
2.3 Koncepce „neue Ostpolitik.....	24
2.4 Smlouva SRN a SSSR.....	25
2.5 SRN a Polsko.....	26
2.6 Uznání NDR samostatným státem.....	28
2.7 Oduznání Mnichovské dohody.....	29
3. Jednání ČSSR se SRN.....	31
3.1 Sondážní rozhovory.....	31
3.2 Oficiální jednání.....	35
3.3 Podpis smlouvy.....	38
4. Mediální obraz.....	40
4.1 Československá periodika.....	40
4.1.1 Rudé právo.....	40
4.1.2 Lidová demokracie.....	43
4.1.3 Práce.....	44
4.1.4 Pravda.....	45
4.2 Západoněmecká periodika.....	45
4.2.1 Frankfurter Allgemeine Zeitung.....	45
4.2.2 Die Welt.....	48

4.2.3	Waldrundschau Waldkirchen.....	48
4.3	Ostatní periodika.....	50
4.3.1	Neue Zürcher Zeitung.....	50
4.3.2	Le Monde.....	51
4.3.3	The Times.....	51
Závěr.....		53
Seznam odborné literatury a elektronických zdrojů.....		55
	Archivní dokumenty.....	55
	Odborná literatura.....	55
	Elektronické zdroje.....	57

Úvod

Bilaterální relace Československa a Spolkové republiky Německo je souhrnné označení historických vztahů mezi Čechy, Slováky, částí Němců a jejich států. Historie vzájemného poměru obou sousedících zemí je velmi rozsáhlá, komplikovaná a poznamenána událostmi, které jsou předmětem diskuzí i v současné době. Vztahy mezi oběma státy byly po roce 1945 poznamenány studenou válkou, kdy po jejím ukončení došlo mezi znovu sjednoceným Německem a Československou republikou k zintenzivnění „otevlování“ vztahů a vzájemné spolupráce ve všech oblastech života.

Cílem této bakalářské práce je analýza okolností vzniku Pražské smlouvy, která nepochybně znamenala významný mezník v československo-západoněmeckých vztazích. Vedle bezprostředně souvisejících událostí s tímto dokumentem se zaměřuji také na mediální obraz uzavření Pražské smlouvy prostřednictvím obsahové analýzy vybraných periodik. Důležitým bodem jednání mezi Československem a Spolkovou republikou Německo byla otázka platnosti Mnichovské dohody, která tvořila největší překážku na cestě ke zlepšení vzájemných vztahů. Československo požadovalo její oduznání od samého počátku i se všemi jejími důsledky, ale pro Spolkovou republiku Německo byla neplatná až v současné době, tudíž v minulosti platila. To by pro Československo mohlo znamenat výplatu miliardového odškodného sudetským Němcům¹, které po druhé světové válce někdy i drasticky odsunulo ze svého území.

Zásadní rozdíly mezi oběma státy lze spatřovat v parametrech politického systému. Zatímco československý byl jednoznačně nedemokratický, včetně takových aspektů jako zmanipulovaných voleb do zastupitelských orgánů a cenzury mediální sféry. Vnitřní uspořádání Spolkové republiky Německo odpovídalo demokratickému politickému systému, kde byla respektována politická a společenská pluralita. Kromě jiného se tento markantní rozdíl projevoval rovněž v mediální sféře. V Československu převládala snaha ovlivnit veřejnost, aby její kolektivní vědomí bylo v souladu s oficiální státní marxisticko-leninskou ideologií.²

Na podzim roku 1969 se sociální demokrat Willy Brandt ujal funkce západoněmeckého spolkového kancléře. Cíl zkušeného politika spočíval kromě podstatné

¹ Pojem sudetský/sudetoněmecký používám v práci jako pojmový ekvivalent, který označuje Němce žijící v meziválečném období na území Československa a pro činnost německých vysídlenců z Československa po druhé světové válce.

² K parametrům tehdejšího politického systému srovnej například BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, ŠEDO, Jakub. Politický systém českých zemí 1848-1989, Brno 2011, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN-978-80-210-5438-7, s. 135-177.

vnitřní demokratizace také v nové východní politice (*neue Ostpolitik*). Její počátky sahají až do doby, kdy byl spolkovým kancléřem Konrad Adenauer, jehož koncepce se lišila od Brandtovy a neměla takový úspěch. Willy Brandt přistupoval ke státům východního bloku jako k celku. Jeho strategií bylo zahájení jednání s Moskvou a dále zaměření se na zlepšení vztahů s ostatními státy sovětského bloku.

Bakalářská práce je koncipována chronologicky; výklad klíčových událostí je přizpůsoben lineárnímu toku času. Text bude vycházet především z nevydaných pramenů institucionální povahy a dosavadní literatury. Nevydané prameny jsem studovala v Archivu Ministerstva zahraničních věcí, v němž jsou uchovávány dokumenty z provenience rezortu zahraničí. Základní materiály, z nichž jsem vycházela, mi poskytl fond Teritoriální tajný. Dále jsem prostudovala fond Telegramy odeslané, kde je uložena šifrovaná telegrafická korespondence mezi československými zastupujícími úřady v zahraničí a Ministerstvem zahraničních věcí.³ Telegramy došlé jsem ve své bakalářské práci nevyužila, jelikož jsem žádný nevyhodnotila jako přínosný k jejímu tématu. Za nejužitečnější pokládám návštěvu Národního archivu, kde jsem zohlednila fond Ministerstvo zahraničních věcí – Výstřižkový archiv III., Praha (1945) 1952-1987, který uchovává výstřižky československých a zahraničních periodik určených pro Ministerstvo zahraničních věcí a dále fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Gustáv Husák (1933) 1969–1987 (1989), zde jsou k dispozici dříve důvěrné dokumenty, určené zpravidla pro úzký okruh představitelů tehdejší politické elity. Veřejnosti přibližují uvedené materiály tajná jednání a současně naznačují, jak přemýšleli tehdejší směrodatní političtí aktéři doby. Zohlednění uvedených materiálů pokládám z hlediska své bakalářské práce za nezastupitelné.

Z odborné literatury mi byla nejpřínosnější kniha Radko Břacha Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973. Radko Břach byl první osobou píšící o Pražské smlouvě, která měla k dispozici české archivní dokumenty. Ve své knize důkladně analyzuje průběh jednotlivých kol sondážních rozhovorů a oficiálních jednání. Monografie Jaroslavy Plškové podává základní přehled o nové východní politice včetně krátkého nástinu příčinných souvislostí uzavření Pražské smlouvy. Dále mi byl velmi nápomocný článek pracovníka Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky Oldřicha Tůmy *The Difficult Path to the Establishment of Diplomatic Relations between*

³ Šifrovaná telegrafická korespondence ve fondu Telegramy došlé je řazena chronologicky bez jakýchkoliv archivních pomůcek. Jen za rok 1973 pražské ústředí obdrželo celkem 57 292 telegramů, svázaných do 36 svazků, což dokládá obtížnost případné heuristiky.

Czechoslovakia and the Federal Republic of Germany, v němž detailně popisuje události, které napomohly jednání mezi Prahou a Bonnem, mezi něž patřilo kromě jiných také Pražské jaro v roce 1968. Jaroslav Kučera pojednává o Pražské smlouvě v kontextu snah uzavření mírové smlouvy s Německem od druhé světové války po devadesátá léta 20. století. Autorské trio Jaroslav Šebek, Jan Kuklík a Jan Němeček pojednává o Pražské smlouvě s ohledem na komplikovanou cestu k oduznání Mnichovské dohody signatáři tohoto dokumentu. Jeden z nejvýraznějších současných českých historiků Jindřich Dejmek věnoval pozornost peripetiím oduznání Mnichovské dohody ze strany Spolkové republiky Německo ve své studii *Oduznání Mnichovské dohody Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století* mi byly nápomocny jako základní dokumenty pro studium československé zahraniční politiky po roce 1945.

1. Vztahy mezi ČSSR a SRN

1.1 Vztahy mezi ČSSR a SRN v letech 1949-1967

Po druhé světové válce ovlivňovaly Evropu dvě supervelmoci, které se zasloužily o porážku nacistického Německa. Došlo k rozdělení kontinentu na východní část, jež patřila k sovětské sféře vlivu a na část západní, orientovanou na Spojené státy americké. K této poválečné konstelaci také jednoznačně přispěla studená válka. Postupné uvolňování napětí mezi Sovětským svazem a Spojenými státy americkými otevřelo nový prostor pro řešení německé otázky, která byla pro evropskou politiku jednou z nejdůležitějších a zároveň nejsložitějších. Okupace Německa po válce a zároveň jeho rozdělení znamenalo přeměnu uvedené problematiky na neuralgický bod evropské politiky. Rozdělení kontinentu se nejvíce projevilo právě v Německu a Berlíně, a proto byly jedny z nejdůležitějších míst, kde se dala nalézt nápověda k řešení této situace.⁴

17. září 1939 je dnem, který se zapsal do historie jako moment, kdy byl vyhlášen válečný stav mezi ČSR a Německem. Po konci druhé světové války se však v určitých československých mezinárodních dohodách, například se Švýcarskem nebo s Velkou Británií, tento fakt setkal s názorem, že mezi Německem a ČSR nikdy k žádnému válečnému stavu nedošlo. S tímto stanoviskem se však neztotožňovaly ani spojenecké úřady, které tvrdily, že tento status byl reálný, ale až od 16. prosince 1941, kdy vyhlásilo válku Německu samo Československo. Tímto chtěly úřady podpořit postoj Československa. Jeho území podle nich nikdy nepatřilo Německu, ale bylo pouze součástí německé okupace. To bylo důležité pro převodní smlouvy z let 1952 a 1954, díky kterým Československo mohlo vznášet své restituční nároky za škody, které vznikly během a v důsledku války.⁵

Pohled Československa na Německo byl téměř identický s názorem Velké trojky, která se krátce po konci války sešla na jednání v Postupimi. Hlavním zájmem ČSR nebylo jen obnovení hranic z doby před Mnichovskou dohodou, ale žádalo o anulaci této smlouvy od samého počátku se všemi jejími důsledky včetně finančního odškodnění z dob německé okupace. Po válce se k Německu pojil zákaz zbrojení a dohled nad zahraničním obchodem a jeho financemi, a v neposlední řadě byly německé hranice

⁴ PLŠKOVÁ, Jaroslava. Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974. Ústav mezinárodních vztahů, 1999. ISBN 80-85864-75-4, s. 7.

⁵ KUČERA, Jaroslav. Mírové uspořádání s Německem: od protihitlerovské koalice k Česko-německé deklaraci, Praha: Dokořán, 2018. ISBN 978-80-7363-912-9, s. 170.

korigovány. Německo pro ostatní státy Evropy ještě stále představovalo hrozbu. Mezi další klíčové problémy patřil rozdílný pohled na polskou západní hranici a odsun německé menšiny z Československa, Polska a Maďarska. ČSR se zaměřila na poslední zmíněný bod. XIII. Hlava postupimských usnesení učinila tento transfer legálním, tudíž se nejednalo o protiprávní čin. Faktem zůstává, že od května 1945 probíhal místy brutální a neorganizovaný odsun sudetských Němců, což mělo změnit rozhodnutí postupimské konference. Transferováno z ČSR bylo zhruba 2,5 milionu Němců.⁶

Československo zamýšlelo plnit roli pomyslného spoje mezi Východem a Západem. Rostoucí konfrontace supervelmocí po skončení druhé světové války ukázala iluzornost podobné koncepce. Z jedné strany byl na ČSR vyvíjen tlak Moskvou, k jejíž politice sympatizovaly nejvlivnější politické subjekty Československa, ze strany druhé Spojenými státy americkými a dalšími státy ze Západu. Avšak ani to Západu nepomohlo docílit stejného vlivu, jakým disponovala v Československu Moskva. Letopočet 1947 je považován za rok, kdy bylo Československo definitivně včleněno do východního bloku.⁷ Pokusy o navázání vztahů se západními demokraciemi, Francií a Velkou Británií navzdory značným snahám československých demokratů skončily nezdarem. Nejzávažnějším neúspěchem bylo bezesporu ztroskotání československo-francouzských rozhovorů o podobě nové spojenecké smlouvy v letech 1946-1947, kdy Francie odmítla akceptovat některé podstatné podmínky československého návrhu.⁸ Ani Velká Británie nebyla ochotna přijmout jakékoliv smluvní závazky ve střední Evropě.⁹

Československo-západoněmecké vztahy se po roce 1949 potýkaly s následujícími čtyřmi problémy. Největší zátěž představoval rozdílný pohled na interpretaci Mnichovské dohody. Zatímco Československo požadovalo její oduznání od počátku i se všemi jejími důsledky (*ex tunc*), tak Spolková republika Německo zastávala tezi, že Mnichovská dohoda neplatí v současné době (*ex nunc*). Druhý problém představovaly spory o polskou západní hranici stanovenou v Postupimské dohodě. Zatímco státy východního bloku pokládaly hranici na Odře a Nise za konečné rozhodnutí, které následující mírová konference (mírová smlouva) měla pouze konfirmovat, podle názoru Bonnu a států západní Evropy mohla západní polskou hranici stanovit výhradně mírová konference a

⁶ DEJMEK, Diplomacie, s. 63.

⁷ Tamtéž, s. 29-30.

⁸ DEJMEK, Československo, s. 282-285; problematika rozhovorů mezi Prahou a Paříží o uzavření nové spojenecké smlouvy – jakkoliv podstatná překračuje podstatný rámec bakalářské práce. K tomu srovnej PROKŠ, Petr, – In: Slovanský přehled, ročník 84 číslo [1] 57-77 (1998), Dokumenty k jednání o nové spojenecké smlouvě Československa s Francií v letech 1946-1947.

⁹ DEJMEK, Československo, s. 248-251.

smlouva signovaná s demokraticky vytvořenou celoněmeckou vládou.¹⁰ Uznání Německé demokratické republiky jako druhého představitele německého lidu bylo třetím problémovým bodem vzájemné relace mezi Prahou a Bonnem. Hallsteinova doktrína přijatá během Adenauerovy éry znamenala nenavazování standartních diplomatických styků Spolkové republiky Německo se státy, které mezinárodně právně uznaly Německou demokratickou republikou. Vycházela z teze, že Spolková republika Německo je jediným zástupcem celého německého národa. Výjimku v Hallsteinově doktríně představovala pouze relace se Sovětským svazem.¹¹

Západ podporoval demokraty v Československu převážně pouze verbálně, Komunistická strana Československa se mohla spolehnout na masivní podporu svých sovětských patronů. Zlom v nazírání Západu na Československo souvisí s událostmi druhé poloviny roku 1947, kdy Sovětský svaz dosáhl rezignace československé účasti na Marshallově plánu.¹²

Zatímco vztahy mezi Československem a Německou demokratickou republikou byly plně navázány, jeho relace se Spolkovou republikou Německo se zdaleka nevyvíjela tak pozitivně. Jedním z hlavních důvodů této situace zapříčiňoval vliv Moskvy, která nechtěla Spolkové republice Německo dovolit opět zbrojit a být součástí pozdějších euroatlantických struktur. Nicméně uvedené úsilí Sovětského svazu skončilo nezdarem, neboť Spolková republika Německo vstoupila v roce 1955 do Severoatlantické aliance. Jako protipól následně vznikla Varšavská smlouva, jejíž členem se stalo kromě jiných participantů sovětského bloku také Československo.¹³

Jak jsem již uvedla, vztahy se Spolkovou republikou Německo se nevyvíjely pozitivně, kdežto poměry s NDR byly od počátku „nadstandartní“. Pražská vláda formálně uznala existenci NDR 18. října 1949, tj. 11 dnů po jejím oficiálním vyhlášení.¹⁴ Již počátkem prosince zahájila činnost československá diplomatická mise oficiálně akreditovaná u východoněmecké vlády. Východní Berlín ve společné deklaraci z července 1950 uznal absolutní nulitu Mnichovské dohody i nezvratitelnost transferu

¹⁰ KUČERA, Uspořádání, s. 207-208.

¹¹ V pozdější reakci na Hallsteinovu doktrínu formulovalo vedení NDR v roce 1967 tzv. Ulbrichtovu doktrínu. V rámci ní se členové Varšavské smlouvy zavázaly nezlepšovat vztahy se Spolkovou republikou Německo do doby, dokud Bonn neuzná stávající hranice (myšleno hranice Postupimskou dohodou) a existenci druhého německého státu. K tomu srovnej sumárně například DEJMEK, Moderní dějiny, Diplomacie komunistického Československa a definitivní zneplatnění Mnichovské dohody (1948–1973/74), s. 142.

¹² KUČERA, Uspořádání, s. 29-30.

¹³ DEJMEK, Diplomacie, s. 32.

¹⁴ Kučera, Uspořádání, s. 183-186.

Němců z Československa, včetně případných majetkových nároků vyplývajících z odsunu, což představovalo podstatný precedent pro budoucí vztahy se SRN.¹⁵

Poslední podstatnou překážku v československo-západoněmeckém sbližování představovala značná aktivita sudetoněmeckých vysídlenců, jejichž požadavky „práva na vlast“ a „návratu do vlasti“ našly silnou rezonanci především u německých křesťanských demokratů. Koneckonců Spolek vyhnanců z vlasti a zbavených práv (*Bund der Heimatvertriebenen und Entrechteten*) tvořil nedílnou součást prvních Adenauerových koaličních vlád. Politika SRN intenzivně podporovala sudetoněmecké vysídlelce, neboť v nich spatřovala značný voličský potenciál. V roce 1964, kdy byla u moci Křesťanskodemokratická unie (*Christlich Demokratische Union Deutschlands, CDU*), západoněmecká vláda přijala nové řešení sudetoněmecké otázky tzv. „sebeurčením“ a „právem na vlast“. Ačkoli tehdejší spolkový kancléř Ludwig Erhard ujistil Československo, že SRN nemá vůči němu žádné územní nároky, tento výrok později vyvrátil zdůrazněním „nesmazatelných práv na vlast“ vyhnanců.¹⁶

Když v roce 1959 Moskva předložila návrh mírové smlouvy s Německem, Československo poprvé od roku 1947 podrobně zkoncipovalo své nároky, které by měly být součástí obsahu smlouvy. Jeden z požadavků představovalo samozřejmě oduznání Mnichovské dohody od jejího počátku i se všemi jejími důsledky, se kterými souviselo majetkové vypořádání transferovaných Němců. Československá vláda vznesla i své přání na přehodnocení společné hranice se západním Německem, to však Sovětský svaz rázně odmítl. I když by tato změna byla pro ČSR výhodná díky zisku několika tisíc kilometrů čtverečních, Praha usoudila, že uvedená záležitost pro ni není prioritní a od svého návrhu upustila. Zmíněná otázka náhrad škod se projednávala na jednáních se státy západní Evropy v letech 1952-1953, kde Československo absentovalo. Mezispojenecká reparační agentura (*International Automotive Remarketers Alliance, IARA*) měla na starosti snazší úkony, například likvidaci zahraničního majetku Němců. Moskva se tehdy nechala slyšet, že problematiku ohledně náhrad škod již považuje za zcela uzavřenou. Pro Československo toto nebyla příliš potěšující událost, jelikož do padesátých let obdrželo náhradu válečných škod pouze ve výši 0,5 % z celkových nepřesně odhadovaných ztrát. V roce 1959, kdy se konalo poslední zasedání IARA dalo Československo značně najevo

¹⁵ DEJMEK, Jindřich, Cirkulární telegramy československého Ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956-1989). Díl první. Cirkulární telegramy MZV 1956-1967/68. svazek I / 1 1956-1963. K vydání připravil Jindřich Dejmek, Praha, Historický ústav, 2020, s. XIX.

¹⁶ DEJMEK, Telegramy, s. XXII.

svůj nesouhlas a požadovalo plnou nápravu škod. SRN mu nabídla přímá jednání, ale kvůli nevalnému postoji Bonnu k reparacím byla tato myšlenka Československem předem zamítnuta.¹⁷

Československý Ústav státu a práva v roce 1959 vyčíslil škody způsobené v důsledku Mnichovské dohody na 39,7 miliard Kčs, nicméně kvůli abscentující relevantní dokumentaci se jednalo spíše o hrubý a pravděpodobně nižší odhad než skutečně vzniklá újma. Další spornou položkou představovaly majetkoprávní nároky vyplývající z odškodnění pro oběti nacistické persekuce. Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa (*PÚV KSČ*), v roce 1958 však zamítlo návrh adresovat do SRN oficiální žádost o uhrazení těchto škod podle tehdy platné západoněmecké legislativy. Hlavním důvodem byla tzv. diplomatická klauzule spolkového odškodňovacího zákonodárství, která odmítla vyplatit náhradu škod občanům zemí, s nimiž SRN neudržovala diplomatické vztahy, kam samozřejmě patřilo také Československo.¹⁸

Na pár let se toto téma vytratilo a znovu vrátilo až v polovině šedesátých let, kdy PÚV KSČ podal návrh na zahájení oficiálních vyjednávání se Spolkovou republikou Německo o globálním odškodnění občanů Československa, kteří trpěli důsledkem nacistického režimu. Ale i tento koncept se setkal s neúspěchem, jelikož nebyl předán příslušným orgánům veřejné správy, ale Svazu protifašistických bojovníků, který na tento podnět sestavil pracovní skupinu. V roce 1974 ČSSR vyčíslila škody, způsobené občanům v důsledku nacistické persekuce na 7 miliard Kčs, tento požadavek však SRN z důvodu nedostatku relevantních materiálů nikdy nepředložilo.¹⁹

Do poloviny padesátých let se zdálo, že státy východního bloku a Spolková republika Německo příliš neusilují a nemají zájem o navázání diplomatických vztahů. To se však změnilo v roce 1955, kdy se relace mezi SRN a SSSR začala zlepšovat, což stvrdila návštěva Konrada Adenauera²⁰ v Moskvě. Spolkový kancléř jel na jednání s vědomím, že se nedočká naplnění všech požadavků a zájmů SRN. Jedním ze splnitelných bodů bylo například propuštění válečných německých zajatců. Nerealistickým se stal jeho požadavek, aby Spolková republika Německo byla akceptována jediným reprezentantem

¹⁷ KUČERA, Uspořádání, s.186-192.

¹⁸ Tamtéž, s. 194.

¹⁹ Tamtéž, s. 195.

²⁰ Konrad Adenauer (1876-1967), od roku 1906 vykonával funkci městského radního, od roku 1917 do 1933 byl vrchním starostou města v Kolíně. Roku 1950 se stal prvním předsedou strany CDU a tuto funkci vykonával do roku 1966, v letech 1949-1963 obsadil post spolkového kancléře.

německého lidu, tj., neuznání existence Německé demokratické republiky jako představitele druhého německého státu.²¹

Po návratu z Moskvy vyrukovala vláda SRN s Hallsteinovou doktrínou, kterou však ČSR nebrala v potaz a dále se snažila navázat styky se Spolkovou republikou Německo. Předseda vlády Viliam Široký²² odeslal spolkovému kancléři osobní dopis, v němž projevil jménem československé vlády zájem o navázání diplomatických styků se SRN. Jeho iniciativa vyzněla do ztracena, a tak Československo ustoupilo od své snahy a soustředilo se na podporu mírové smlouvy s Německem. ČSR nadále odmítala zahrnovat do dříve zjednaných obchodních smluv politická témata. Jedním z nich byla například prosba SRN o předčasné propuštění válečných zajatců. Ostatně také Moskva zvolila podobnou taktiku pro navázání úplných diplomatických vztahů se SRN.²³

Spolková republika Německo nejspíše odmítala navázání diplomatických styků kvůli obavám, že by zabránily znovusjednocení Německa. Změna přišla počátkem sedmdesátých let, kdy začala být ochotna k prohloubení vztahů se zeměmi sovětského bloku za účelem zmírnění napětí, které bránilo sjednocení Německa. Postupné sbližování by podle jejich názoru Východu a Západu přineslo lepší vztahy jak v kultuře, politice, tak i hospodářství. SRN však kladla důraz na to, aby toto vylepšení bilaterální relace neohrožovalo žádným způsobem její nastavené dlouhodobé cíle. V šedesátých letech byla vytvořena obchodní zastoupení, nejprve v Maďarsku a Rumunsku a s postupem času v roce 1967 i v Československu. I když se Praha snažila o jejich zřízení už dříve, vyjednávání ztěžovala otázka rozdílné interpretace Mnichovské dohody a odlišný postoj k NDR.²⁴

1.2 Vztahy mezi SRN a ČSSR 1968-1973

Výměna stranických lídrů v lednu 1968, kdy Antonína Novotného nahradil Alexander Dubček, nastartovala vedle podstatných vnitřních změn také proměny v československé diplomacii. Václava Davida²⁵ nahradil v čele Černínského paláce

²¹ KUČERA, Uspořádání, s. 197.

²² Viliam Široký (1902-1971), v období 1935-1938 byl poslancem Národního shromáždění ČSR, v letech 1948-1964 zvolen do Národního shromáždění ČSR a ČSSR. Od roku 1950 do 1953 zastával funkci ministra zahraničí, poté byl po dobu deseti let předsedou československé vlády.

²³ KUČERA, Uspořádání, s. 198.

²⁴ Tamtéž, s. 199-200.

²⁵ Václav David (1910-1996), v roce 1945 byl zvolen poslancem do prozatímního Národního shromáždění a později 1948-1968 byl poslancem Národního shromáždění ČSR a ČSSR, od roku 1953 do roku 1968 vykonával funkci ministra zahraničí Československa, od vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa byl poslancem Federálního shromáždění, jímž byl ještě rok po sametové revoluci.

tehdejší ministr školství a zkušený diplomat Jiří S. Hájek²⁶. Nové vedení rezortu diplomacie chtělo kromě jiného aktivněji prohlubovat styky se Západem. Německá demokratická republika a Polsko však toto upevňování vztahů mezi ČSSR a SRN nechtěly akceptovat. Východní Německo z důvodu vlastního uznání jako reprezentanta německého národa a Polsko kvůli sporům o hranice na Odře a Nise.²⁷

V únoru 1968 se otevřela obchodní zastupitelstva v Praze a Frankfurtu nad Mohanem. V metropoli spolkové země Hesensko proběhly poprvé od 2. světové války tzv. dny Československa, jejichž průběh připomněl sporná historická témata, především odůznání Mnichovské dohody nebo odsun sudetských Němců. Pokračující opatrné pokusy Prahy o sblížení s Bonnem ukončila v srpnu 1968 invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Ta měla odstranit poněkud liberální socialistický režim v ČSSR. Moskva věřila, že toto násilné vniknutí zachovalo celistvost sovětského bloku a přesvědčila Západ, že SSSR byl ochoten a schopen rozhodnými opatřeními bránit status quo v Evropě.²⁸

Vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa měl vedle podstatných důsledků vnitropolitických také nemalé zahraničněpolitické konsekvence. Československá „posrpnová“ diplomacie podepsala v květnu 1970 se Sovětským svazem bilaterální smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. Signovaný dokument představoval formální stvrzení československé zahraniční politiky, jež byla přirozeně pod dohledem patronů z Moskvy.²⁹

1.3 Hospodářské vztahy mezi ČSSR a SRN

Podle nařízení Spojenecké kontrolní rady ze září 1945 došlo k redukci dovozu do okupačních zón na minimum a platby za export byly realizovány v dolarech. Vojenský guvernér Spojených států amerických proto v červenci téhož roku nařídil obnovení ekonomických vztahů s evropskými státy. Na přelomu let 1946/1947 se ekonomika Německa ocitla ve značné krizi. Do konce roku 1948 se podařilo uzavřít mezi Trizonií a „ostatní“ Evropou 20 obchodních smluv. Za souhlasu vlivného Spolku pro německý průmysl (*Bundesverband der Deutschen Industrie*), v říjnu 1952 byl v Kolíně nad Rýnem

²⁶ Jiří Hájek (1913-1993), byl československým diplomatem, od roku 1945 do 1946 byl poslancem prozatímního Národního shromáždění, a později poslancem Národního shromáždění ČSR, od roku 1965-1968 vykonával funkci Ministra školství, v roce 1968 byl ministrem zahraničních věcí ČSSR, poté protestoval proti invazi vojsk Varšavské smlouvy a byl vyloučen z PÚV KSČ.

²⁷ DEJMEK, Dějiny, s. 148.

²⁸ TŮMA, The Difficult, s. 61.

²⁹ K přípravě smlouvy srovnej sumárně DEJMEK, Jindřich, Brežněvova doktrína a geneze československo-sovětské spojenecké smlouvy ze 7. května 1970. Východočeské listy historické, 2014, č. 31, s. 5-23.

zřízení Východní výbor pro Německé hospodářství (*Ost-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft*).³⁰

Je nepochybné, že politické rozdělení evropského kontinentu zapříčiněné studenou válkou působilo také na hospodářské vztahy. I když Československo bylo pod vlivem Moskvy a uplatňovala se v něm centrálně plánovaná ekonomika, chtělo udržovat přinejmenším korektní styky se západní částí Evropy.³¹

V roce 1948 však vznikl seznam zboží, které bylo zakázáno vyvážet do zemí pod vlivem Sovětského svazu. Ten dodržovaly země Západní Evropy a také Spojené státy americké. O rok později vznikl nový, britsko-francouzský soupis, který zahrnoval pouze 70-80 % ze seznamu původního. Existence nové listiny znamenala pro Spolkovou republiku určité omezení, jelikož se stále řídila seznamem vzniklým ve Spojených státech, který obsahoval větší počet zakázaných zemí.³²

Rozvoj vzájemného obchodu s „kapitalistickými státy“ byl pro Prahu důležitý i kvůli závazkům k partnerům v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci a v neposlední řadě pro splnění dlouhodobých plánů. Zatímco v Československu zahraniční obchod spadl pod ministerstvo zahraničních věcí, ve Spolkové republice Německo patřil do díkce samotného spolkového kancléře.³³

Když se v roce 1963 stal Ludwig Erhard německým spolkovým kancléřem, došlo pod jeho vedením k vytvoření nové koncepce, kterou chtěl docílit užších vztahů se zeměmi východní Evropy, nejprve na hospodářské bázi. Uvedený návrh určitým způsobem dosáhl kulminačního bodu uzavřením vzájemné dohody mezi ČSSR a SRN o zřízení obchodních zastoupení a uzavřením dlouhodobých obchodních smluv v roce 1968. Erhardovo úsilí je právem vnímáno jako předchůdce nové východní politiky (*neue Ostpolitik*) Willyho Brandta.³⁴

Jak jsem již uvedla, Trizonie do konce roku 1948 uzavřela dvacet obchodních smluv. V tomto případě ji zastupoval mezinárodně uznávaný výbor, který byl vytvořen

³⁰ JAKUBEC, Vztahy 1, s. 191.

³¹ JAKUBEC, Ivan. Československo-německé dopravněpolitické vztahy v období Studené války se zvláštním zřetelem na železnici a labskou plavbu (1945/ 1949-1989). Praha, 2006. ISBN – 80-246-1063, s. 16.

³² Tamtéž, s. 16.

³³ Konrad Adenauer vykonával v SRN funkci Spolkového kancléře po konci druhé světové války; JAKUBEC, Ivan. Československo-západoněmecké obchodněpolitické a dopravněpolitické vztahy v období 1949–1967, Acta Oeconomica Pragensia, Obchodněpolitické vztahy, 2005. ISSN 0572-3043, s.191.

³⁴ Tamtéž, s. 191-195.

za tímto účelem a v rámci německého průmyslu (*Deutsche Industrie*) působil v Kolíně nad Rýnem.³⁵

Dohoda mezi Československem a Bizonií z 30. září 1948 uzavřena na jeden rok předpokládala sumu exportu 24 milionů dolarů a importu 19 milionů dolarů. Do Československa se dovážely především stroje, součástky a chemické výrobky, exportovány naopak železniční vozy a černé uhlí. I přes vysoká očekávání však došlo k poklesu o 35–45 % předem smluvené výše. Velký podíl na ztrátách Československa tvořily tranzitní poplatky, které například v roce 1952 činily 9 milionů dolarů. To způsobilo pokles vzájemného obchodu se SRN. Uvedený trend byl patrný pouze se Spolkovou republikou, ale i s ostatními zeměmi západní Evropy, se kterými mělo ČSR smlouvu. Tento útlum státy zaznamenávaly ještě další dekádu. V průběhu šedesátých let jevila Spolková republika Německo zájem o uzavření obchodní smlouvy se zeměmi východního bloku. Zlepšení hospodářských vztahů bylo zaznamenáno například s Rumunskem, Bulharskem, Maďarskem a Polskem, nikoli však s Československem.³⁶

V březnu 1961 došlo v Praze k podepsání protokolu o výměně zboží mezi Spolkovou republikou Německo a Československem, který měl platit do roku 1964, ale fakticky ho oba státy dodržovaly až do roku 1967.³⁷

Až po několika letech, v srpnu 1967, se obě strany domluvily a podepsaly smlouvu o zřízení obchodních zastoupení a o vzájemné regulaci zboží a platebního styku. V únoru 1968 se uskutečnilo předání ratifikačních listin a nedlouho poté nabyla tato dohoda platnost. Kromě oblasti obchodu předpokládala smlouva jednání i v oblasti kultury, školství, vědy a dopravy. Díky ní vznikla obchodní zastoupení Frankfurtu nad Mohanem a v Praze, ta měla pravomoc udělit vízum pod právní ochranou Francie. Západoněmecká média informovala o spokojenosti s jednáním, jelikož se podle nich konalo v objektivní a realistické atmosféře. Tato obchodní politika přispěla k pozitivnímu vývoji vztahů. ČSSR a západní Německo sblížilo i Pražské jaro, kdy spolu začaly velmi úzce obchodně spolupracovat.³⁸

V den 21. ledna 1969 odstartovalo v Bonnu jednání, jehož předpokládaná délka byla dva týdny. Obě strany diskutovaly o seznamech a výměně zboží, které proběhly

³⁵ JAKUBEC, Ivan, Československo-západoněmecké obchodněpolitické a dopravněpolitické vztahy v období 1949–1967, Acta Oeconomica Pragensia, Obchodněpolitické vztahy, 2005. ISSN 0572-3043, s. 191.

³⁶ JAKUBEC, Vztahy 1, s. 193.

³⁷ Tamtéž, s. 194.

³⁸ Tamtéž, s. 195.

v roce 1968 mezi Československem a SRN.³⁹ Dne 27. ledna Rudé právo informovalo občany, že tyto rozhovory se konají v pozitivním duchu.⁴⁰

1.4 Studená válka

Po konci druhé světové války očekávali spojenci užší spolupráci s Moskvou. Později však bylo zjevné, že jsou to spíše idealistické představy než reálně splnitelná očekávání. Komunistické a dělnické strany pomáhaly ve státech východní a střední Evropy udržet sovětský vliv, nicméně ani tato skutečnost Moskvě nestačila a snažila se rozšířit svou moc i do dalších částí kontinentu.⁴¹

Hlavním cílem sovětské mocenské politiky byla kontrola politického vývoje a politického směru v zemích pod jejím vlivem, díky čemuž by mohla dosáhnout světové revoluce a zkázy západní kultury. Sovětský svaz chtěl rozšířit svou vnitropolitickou totalitní praxi do všech zemí Evropy. Jeho oponentem byly Spojené státy americké, které usilovaly o rozšíření své ideji, demokratického politického systému bez cenzury, do států na Evropském kontinentě.⁴²

Pod pojmem studená válka rozumíme soupeření mezi východním blokem, vedeným Sovětským svazem, kde vládla marxisticko-leninská ideologie, a západním blokem v čele se Spojenými státy americkými, kde byla respektována politická a společenská pluralita. Vzájemný konflikt probíhal v minulém století od konce druhé světové války až do počátku devadesátých let a měl podobu rivality na ekonomické, politické a ideologické rovině. Oba bloky disponovaly velkým vojenským potenciálem. To byl jeden z hlavních důvodů, proč nedošlo k opravdové válce, kvůli obavám ze vzájemného zničení za pomoci jaderných zbraní. Rozborem příčin studené války a jejích metafor se zabývají mnozí společenští vědci. Můžeme konstatovat, že američtí badatelé usoudili, že důvodem vypuknutí této války byla sovětská rozpínavost, zatímco sovětské badatelé tvrdili, že na vině je politická taktika Spojených států amerických.⁴³

Studenou válku ovlivnilo mnoho aspektů. I přes zájem Spolkové republiky Německo o vznik sjednoceného Německa se její hlavní politické orgány přesunuly

³⁹ Zpravodaj Československé tiskové kanceláře (dále jen ČTK), Obchodní jednání ČSSR-NSR, Rudé právo 21. 1. 1969 uloženo v Národním archivu, Praha, fond Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv III. (1945) 1952-1987 (dále jen NA, MZV-VA III), karton č. 1705.

⁴⁰ Zpravodaj ČTK, Bonnský mluvčí, obchodní jednání ČSSR-NSR, Rudé právo, 28. 1. 1969 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

⁴¹ CHOLÍNSKÝ, Jan, ROZHovor securitas imperii Studená válka mezi Východem a Západem. s. 208.

⁴² Tamtéž, s. 208.

⁴³ DULÁK, Petr, Metafory studené války: interpretace politického fenoménu, Portál s.r.o: 2009, ISBN – 978-80-7367-594-3, s. 65, s. 78-83.

z Berlína do Bonnu, který se stal jejím hlavním městem, zatímco pro Německou demokratickou republiku byl stále hlavním městem Berlín. Příkladem z nich je krize v Berlíně v letech 1949-1958, vznik Železné opony i výstavba Berlínské zdi v roce 1961, která rozdělila a určila hranici mezi Východem a Západem. Nejvyostřenějším okamžikem se stal rok 1962, kdy studená válka málem přešla ve válku opravdovou, a to i díky kubánské krizi.⁴⁴

V Československu se však občané kvůli zdejšímu nedemokratickému režimu dozvěděli objektivní informace až po změně společenských a politických poměrů v listopadu 1989.⁴⁵

⁴⁴ WOLFRUM, Edgar, Zdařilá demokracie, Praha: 2011. ISBN – 978-80-87029-43-5, s. 155-160.

⁴⁵ CHOLÍNSKÝ, Rozhovor, s. 209.

2. Brandtova neue Ostpolitik

2.1 Willy Brandt

Willy Brandt se narodil 18. prosince 1913 v Lübecku, jako Herbert Ernst Karl Frahm. K politice směřoval již jako mladík, když psal pro frakci Sociálně demokratické strany (*Sozialdemokratische Partei Deutschland, SPD*) politické články do stranických novin. K politice inklinoval nejspíš i kvůli svému dědečkovi, který byl členem SPD. V roce 1933 se připojil i Willy Brandt ke členům uvedené strany. O rok později přešel do nově vzniklé Socialistické dělnické strany Německa (*Die Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands, SAP*), která vznikla odštěpením z hnutí SPD.⁴⁶

V roce 1933, kdy se v Německu dostal k moci Adolf Hitler, byl Herbert Frahm nucen emigrovat, a od té doby začal používat pseudonym Willy Brandt, aby zůstal v utajení. Utekl do Norska, kde se snažil získat občanství a začal v Oslu studovat historii. V roce 1936 byl pověřen, aby se vrátil zpět do Německé říše a v utajení zřídil tamní odbojovou skupinu strany SPD. O rok později odjel kvůli pracovním povinnostem do Španělska, kde zaznamenal události občanské války, která tam právě probíhala. V roce 1940 ho dopadlo německé vojsko, tudíž se stal válečným zajatcem bez státní příslušnosti, jelikož byl dříve ze země vyhoštěn. O rok později se oženil s norskou občankou Carloutou Thorkildsenovou a v jejich manželství se jim narodila dcera.⁴⁷

Společně s dalšími evropskými představiteli sociální demokracie se zapojil do činnosti *Kleine Internationale*. V roce 1944 se Willy Brandt stal členem Národní skupiny německých sociálních demokratů, sídlící ve Švédsku. Po konci druhé světové války se vrátil do Německa a informoval veřejnost o průběhu Norimberských procesů. V roce 1955 byl zvolen na dva roky předsedou berlínské Poslanecké sněmovny po dobu dvou let. Po uplynutí funkčního období v této funkci se stal starostou Západního Berlína, nímž setrval devět let. Zároveň vykonával v letech 1969-1974 funkci předsedy Spolkové rady. V roce 1961 byl neúspěšným kandidátem na post spolkového kancléře proti Konradu Adenauerovi. Stal se předsedou strany SPD a po volbách v roce 1969 získal post

⁴⁶ Politik: Willy Brandt Lebenslauf. *Was Wann War* [online]. Altensteig: waswarwann, 2022 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: https://www.was-war-wann.de/politik/biografien/willy_brandt.html.

⁴⁷ Biografie: Willy Brandt. LeMo [online]. Berlin: © Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, 12.02.2016 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: <https://www.hdg.de/lemo/biografie/willy-brandt.html>.

spolkového kancléře. Dne 10. prosince 1971 získal Nobelovu cenu míru. Willy Brandt zemřel 8. října 1992 v Bonnu.⁴⁸

2.2 Parlamentní volby 1969

Willy Brandt usiloval o post spolkového kancléře již ve volbách konaných ve Spolkové republice Německo v prosinci roku 1966 ale neuspěl. Zklamáný dokonce přemýšlel i o odstěhování se do Norska, kde trávil svá exilová léta. Neúspěch podle jeho slov nebyla ostuda, a proto se rozhodl v západním Německu zůstat a pokusit se o výhru v následujících volbách. V roce 1957 však získal post starosty Západního Berlína a tuto vykonával do roku 1966. Poté trávil čas na ministerstvu zahraničních věcí, přesněji od roku 1966 do roku 1969.⁴⁹

Když se dne 28. září 1969 se ve Spolkové republice Německo, jak jsem již uvedla, uskutečnily volby, které měly obrovský vliv na následující vývoj vztahů SRN především se státy východního bloku, novým spolkovým kancléřem byl zvolen Willy Brandt, který přišel s tzv. novou východní politikou. Po zveřejnění výsledků voleb se na prvním místě umístila CDU/CSU s 242 křesly, druhé místo obsadila SPD s 224 křesly a jako poslední uzavírací klauzuli 5 % překročila strana FDP, která získala 30 křesel. CDU/CSU měla představu, že jejím spolkovým kancléřem zůstane Kurt G. Kiesinger. Později ale strany SPD a FDP oznámily, že jsou spolu ochotny jednat o vzájemné koalici. Nicméně Willy Brandt v čele SPD a Walter Scheel, hlavní představitel FDP, se domluvili na sociálně liberální koalici, jež nikdy předtím na spolkové úrovni nevládla. Stvrzení této události byla skutečnost, kdy W. Scheel schválil dokument od W. Brandta za pouhých deset minut od jeho obdržení. Ten obsahoval čtyři strany o mezinárodní a vnitřní politice pro příští vládu. Pár dní po volbách, 3. října 1969, oznámili tito dva lídři svých stran spolkovému prezidentovi, že se dohodli na společné koalici. Po volbách do Spolkového sněmu nastoupil tedy Willy Brandt do funkce spolkového kancléře. W. Scheel se stal místopředsdou vlády a ministrem zahraničních věcí. Spojení těchto dvou představitelů je nazýváno historickým milníkem, jelikož v politických záležitostech dosáhli vždy velmi rychle konsenzu. Nová vláda projevila vůči státům východního bloku větší flexibilitu než

⁴⁸ Biografie: Willy Brandt. LeMo [online]. Berlin: © Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, 12.02.2016 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: <https://www.hdg.de/lemo/biografie/willy-brandt.html>.

⁴⁹ BRANDT, Willy, Willy Brandt Erinnerungen, Berlin: ein Verlag der Ullstein Buchverlage GmbH, 2013. ISBN – 978-3-548-61166-2. s. 261-263.

předešlé kabinetu. Vylepšení vztahů mezi Československem a Spolkovou republikou Německo samozřejmě ovlivnilo složení vlády⁵⁰

2.3 Koncepce „neue Ostpolitik“

Když se Willy Brandt ujal funkce spolkového kancléře se do čela dostala otázka zmírnění napětí mezi Spolkovou republikou Německo a státy východního bloku. Nedávno zvolený spolkový kancléř přemýšlel o vytvoření nové koalice se stranou FDP již v roce 1966, a když v roce 1969 ve volbách zvítězila strana CDU/CSU, jeho cílem bylo naplnit plán sjednocení Německa. Bez problému se dohodli i na novém kandidátovi spolkového prezidenta, Gustavu Heinemannovi. Willy Brandt se stal uchazečem o pozici spolkového kancléře a s těsnou většinou tuto volbu vyhrál. Hlavní problém ve vládě představovaly rozdílné postoje stran ve Spolkovém sněmu (*Bundestag*). CDU/CSU a SPD/FDP k otázkám zahraničních vztahů a hlavních politických témat.⁵¹

Zvolení Willyho Brandta znamenalo i snahu o realizaci nové východní politiky, jejíž jádrem bylo rozvíjení oblasti společných zájmů a spolupráce mezi Východem a Západem bez ohledu na zásadní rozdíly v parametrech politických systémů. Rovněž zahrnovala zjednodušení přechodu hranic mezi německými státy a oběma částmi Evropy. Konkrétními opatřeními se pokoušela o zlepšení lidských kontaktů a podporu dodržování základních lidských práv v celé Evropě.⁵²

Koncepce *neue Ostpolitik* nebyla zcela původní myšlenkou W. Brandta. Již v předešlých letech, kdy byl spolkovým kancléřem Konrad Adenauer a Ludwig Erhard, byly zaznamenány pokusy o zmírnění napětí ve vztazích s Moskvou a ostatními zeměmi východního bloku. Jelikož Ludwig Erhard představoval spíše ekonoma než politika, kladl důraz na hospodářské vztahy s ostatními zeměmi, zejména se státy východního bloku. Objem obchodu však významně klesl, což L. Erhard vnímal negativně.⁵³

Vliv na novou východní politiku měla především stavba Berlínské zdi v roce 1961, která způsobila rozdělení Německa šok na obou stranách a ovlivnila i průběh studené války.⁵⁴

Existovaly dva modely na uspořádání bezpečné Evropy. I. model vycházel ze současného seskupení a snažil se vše vztahy mezi státy uvést do pořádku. II. model

⁵⁰ WOLFRUM, *Demokracie*, s. 244-247.

⁵¹ PLŠKOVÁ, *Politika*, s. 11-12.

⁵² DAAD, *Lektorat, Dokumentation zur Ostpolitik der Bundesregierung*. Clausen & Bosse, Leck, 1990. ISSN-0172-7575, s. 10.

⁵³ JAKUBEC, *Vztahy*, s. 17.

⁵⁴ WOLFRUM, *Demokracie*, s.156-157.

předpokládal zrušení NATO a Varšavské smlouvy za presumce, že bude vytvořen nový pakt. Willy Brandt vkládal naději do I. modelu, zatímco Egon Bahr, jeden z tvůrců východní politiky, preferoval model II. Ve své koncepci, která vyšla v časopise *Illustrierte*, v němž roku 1973 uvedl tři základní pilíře, které vycházely z předchozích dvou modelů. Ty by mohly být nápomocné k dosažení mírové politiky. 1. pilíř vycházel z I. modelu, kde konstatoval, že by se dalo zmírnit napětí zákazem zbrojení. 2. pilíř vycházel z I. i II. modelu, kde navrhl trvalou evropskou bezpečnostní konferenci, která by existující orgány (NATO a Varšavskou smlouvu) spojila v jednu instituci. A konečně 3. pilíř vycházel pouze z II. modelu, kde by tyto instituce byly nahrazeny bezpečnostním systémem rovnoprávných evropských států. Druhý pilíř byl však vyloučen, jelikož zabraňoval sjednocení Německa. Největší rezonanci v západním Německu sklidila možnost třetí, kdy by se nahradily dosavadní bezpečnostní pakty západních evropských států a kam by patřily SRN, NDR, Polsko, ČSSR, Lucembursko, Belgie a Nizozemsko. Například pro USA by mělo zrušení NATO vážné důsledky na jeho vnitřní konflikty. Sovětskému svazu by ukončení NATO sice přineslo značné výhody, ale tato možnost by obsahovala i konec Varšavské smlouvy, což by mohlo znamenat ztrátu jednoho z nástrojů, díky kterému měl země východního bloku pod svým vlivem. SRN se tedy rozhodla pro první variantu, která by tyto pakty spojila a Německo se tak mohlo snáze sjednotit.⁵⁵

2.4 Smlouva SRN a SSSR

Značný vliv na jednání mezi Spolkovou republikou Německo a Československem měla Moskva, a tak důležitým bodem, který je třeba zmínit jsou i jednání, která se odehrávala mezi SRN a Sovětským svazem. Pro SSSR byla od začátku nejdůležitější otázka uznání existence dvou německých států a poválečných hranic v Evropě. Bez dohody ohledně těchto problémů nechtěl SSSR přistoupit k řešení dalších překážek.⁵⁶

První rozhovor, jež vedl k uzavření smlouvy mezi SSSR a SRN se konal v roce 1967 výměnou oficiální diplomatické korespondence mezi úřady. Veškeré jednání bylo však na čas přerušeno v roce 1968, když v Československu probíhalo Pražské jaro a později kvůli parlamentním volbám, které se konaly v SRN. Krátce po zveřejnění výsledku voleb nový ministr zahraničí Walter Scheel oznámil při své návštěvě na přelomu

⁵⁵ PLŠKOVÁ, Politika, s. 14-17.

⁵⁶ Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha, fond: Teritoriální odbor – tajný, Německá spolková republika, 1970-1974, karton č. 1, č. j. 021.539/70-4, 4/1970, Záznam z jednání mezi A. Gromykem a J. Markem, určeno G. Husákovi, bez data. [počátek roku/jaro 1970].

října a listopadu roku 1971 v Moskvě, že Spolková republika Německo souhlasí s jejich návrhem na obnovu rozhovorů a je připravena na jejich zahájení. SRN s podporou USA zahájila intenzifikaci styků se zeměmi východního bloku, a tak bylo logické, že nejprve musí jednat s Moskvou. Spolková republika Německo si uvědomovala důležitost tohoto projednávání, a tak v lednu 1970 vyslala Egon Bahr do Moskvy.⁵⁷ Díky uvedenému kroku si oba hlavní představitelé mohli neoficiálně sdělovat názory a postoje. E. Bahr jel do Moskvy za účelem zjistit postoj Moskvy k evropskému bezpečnostnímu uspořádání. Diskutoval s Brežněvovým⁵⁸ poradcem, a tak se mezi Willy Brandtem a Brežněvem vytvořil neoficiální informační kanál bez účasti ministerstev zahraničí.⁵⁹

Západoněmecký zástupce E. Bahr se během své návštěvy zabýval i dalšími otázkami. Například postojem SRN k Polsku, NDR a Československu. Oficiální jednání se konala od ledna do května v roce 1970. Nejdříve se Spolková republika Německo snažila snížit nedůvěru Sovětského svazu vůči ní. Později se obě strany seznámily se svými postoji k projednávaným otázkám. Vláda SRN se rozhodla pokračovat v koncepci nové východní politiky a plánovala uzavřít podobné dokumenty se všemi zeměmi pod vlivem Sovětského svazu, aby zmírnila napětí ve společných vztazích, dohoda jen se Sovětským svazem by nestačila. Na konci května obě strany dospěly k rozhodnutí, že zásadní problémy byly vyřešeny a finalizace smlouvy může započít. Dne 12. srpna 1970 byla tato smlouva o vzájemných vztazích podepsána v Moskvě.⁶⁰

2.5 SRN a Polsko

Po zlepšení vztahů SRN a SSSR mohla započít i jednání s dalšími státy východního bloku. Při rozhovorech mezi SRN a PLR představovalo největší problém uznání hranic na Odře a Nise. V roce 1950 totiž vydal německý Spolkový sněm prohlášení, že tuto problematiku může změnit pouze mírová smlouva. Spolková republika Německo při jednání s Polskem navrhla podepsání zřeknutí se síly, které by platilo pro všechny státy východního bloku, aby bylo v budoucnu zajištěno pouze mírové řešení sporných témat. Dále SRN konstatovala, že bude akceptovat nově vzniklou hranici na Odře a Nise až v případě jejího zahrnutí v mírové smlouvě uzavřené s celoněmeckou vládou. To Polsko však nepřijalo a vyžadovalo uznání této hranice již od chvíle podepsání smlouvy mezi

⁵⁷ PLŠKOVÁ, Politika, s. 28.

⁵⁸ Leonid Iljič Brežněv (1906-1982), v letech 1964-1982 byl prvním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu.

⁵⁹ PLŠKOVÁ, Politika, s. 28.

⁶⁰ Tamtéž, s. 29.

ním a Německem. Mezitím uzavřelo Polsko smlouvu s NDR, která hranci na Odře a Nise respektovala. Dalším sporným tématem byl odsun Němců z území Polska. Spolková republika Německo požadovala, aby se zmíněné přesídlení těchto občanů konalo z jejich strany dobrovolné, Polsko chtělo využít možnosti civilistům zakázat tento transfer v případě, kdyby pro republiku znamenali ztrátu například v pracovní sféře. Pro Německo byl přesun neoprávněným činem, pro Polsko pouze oprávněným přesunem. Další problém představovalo hospodářství. Polsko se při vyjednávání zřeklo náhrady poválečných škod. Dále požadovalo potrestání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Poslední překážku představovalo zahájení diplomatických styků. Spolková republika Německo měla zájem navázat je co nejrychleji na rozdíl od Polska, a tak se diplomatické vztahy navázaly až v roce 1963.⁶¹

Jak jsem již uvedla, hlavní spor mezi Spolkovou republikou Německo a Polskem spočíval v interpretaci vymezení hranic na Odře a Nise, jejichž podoba byla sjednána v Postupimi. Zatímco SSSR a země východního bloku pohlížely na tuto formu hranic jako konečnou, což měla mírová smlouva s Německem jen oficiálně potvrdit, SRN a západní Evropa zastávaly ten názor, že hranice na Odře a Nise mohou být uznány v mírové smlouvě v případě, že bude podepsána celoněmeckou svobodně zvolenou vládou.⁶²

Polsko signalizovalo v tomto sporu v padesátých letech 20. století zájem o navázání diplomatických styků se Spolkovou republikou Německo, aniž by tyto hranice byly oficiálně uznány. To představovalo pro SRN symbol, že Polsko je ochotno dojednání této problematiky odložit na počátek mírové konference. Naději Spolkové republiky Německa však zmařil Władysław Gomułka v momentě, kdy prohlásil, že by toto teritoriální uspořádání mohlo být nápomocno při znovusjednocení Německa a při zlepšení vztahů mezi SRN a Polskem. V tu chvíli si SRN uvědomila, že Polsko nebude akceptovat jiné vytyčení hranic.⁶³

Polsko mělo v tomto sporu nemalou výhodu, a to podporu svých spojenců na rozdíl od Spolkové republiky Německo, která se na pomoc těch svých nemohla vždy spolehnout. I přesto, že se ztotožňovali s postojem SRN, na definitivní určení těchto hranic nespolehali, což poznamenal i Ludwig Erhard při rozhovorech s Moskvou v roce

⁶¹ PLŠKOVÁ, Politika, s. 46-47.

⁶² KUČERA, Uspořádání, s. 207-208.

⁶³ Tamtéž, s. 207-208.

1964. Samotný Willy Brandt v roce 1970 konstatoval, že hranice na Odře a Nise budou uznány až podepsáním dohody vládou západního Německa.⁶⁴

2.6 Uznání NDR samostatným státem

Německá demokratická republika vznikla na jaře 1945 ze sovětské okupační zóny. Funkci státostrany zde zastupovala SED (*Sozialistische Einheitspartei Deutschland, Socialistická jednotná strana*), která v souladu s marxisticko-leninskou ideologií a „pomocí“ SSR provedla zásadní proměnu vnitřní mocenské struktury nového státu. Strana socialistické jednoty a její systém odpovídal lidově-demokratickému modelu kooperace na bázi Národní fronty, což znamenalo existenci pouze jediné politické strany. Jako nově vzniklá kádrová strana se silně přizpůsobovala idejím Sovětského svazu. Počátek představovala revoluční změna režimu, která končila vyvlastňováním, masovou emigrací na západ a změnou politického režimu. Poté, co již stát znárodnil všechny banky, spořitelny a pojišťovny, přišly na řadu průmyslové podniky. A jak bylo zvykem sovětů, začala se uplatňovat podpora těžkého průmyslu i přes to, že subvence chemického a optického průmyslu představovala pro Berlín mnohem větší výhody.⁶⁵

Willy Brandt se snažil nalézt cestu, jak se sblížit s NDR. Jelikož staré postupy nepovažoval již za účinné, musel vymyslet novou metodu, jak vztahy s NDR vylepšit, aby upevnil západoněmeckou pozici ve vztahu k ní a zvýšil šanci na znovusjednocení Německa. Jako překážka k tomuto urovnání vztahů se mohla jevit skutečnost, že SRN téměř všechny návrhy řešila při jednání se SSSR, které samozřejmě bylo proti sjednocení Německa na demokratické bázi.⁶⁶

V roce 1952 Německá demokratická republika oficiálně vyhlásila, že se připojuje k socialistickému režimu. Když Spolková republika Německo v roce 1955 vstoupila do NATO, NDR se připojila ke státům Varšavské smlouvy. Spolupráce mezi těmito dvěma republikami byla ale důležitá, jelikož se rozvíjela na pozadí soupeření mezi dvěma supervelmocemi v kontextu studené války. Zlom v relaci mezi oběma německými státy nastal až v souvislosti s novou východní politikou.⁶⁷

Dne 21. prosince 1972 byla mezi NDR a SRN podepsána Smlouva o základech vztahů mezi Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou

⁶⁴ KUČERA, Uspořádání, s. 209.

⁶⁵ WEHLER, Hans-Ulrich, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte 1949-1990*, Verlag C. H. Beck Ohg München, 2008. ISBN-978 3 406 52171 3, s. 23-29.

⁶⁶ AMZV, TO-T, karton č. 1., č. j. 021.539/70-4, 4/1970, Zasílám předběžně informace o jednání s. ministra Gromyko se s. ministrem Markem s. dr. G. Husákovi / pasáž k Německu.

⁶⁷ KUČERA, Uspořádání, s. 96.

(*Grundlagenvertrag*). Signovaný dokument umožnil navázání standartních diplomatických vztahů; SRN akceptovala NDR jakožto druhý německý stát. Na rozdíl od Spolkové republiky SSSR akceptovala NDR již od počátku jako samostatný stát, ČSSR ji oficiálně uznala v roce 1950, kdy společně podepsaly příslušnou smlouvu.⁶⁸

2.7 Odůznání Mnichovské dohody

Mnichovská dohoda byla podepsána v noci z 29. na 30. září v roce 1938. Jednalo se o smlouvu mezi Německem, Francií, Velkou Británií a Itálií. Jelikož v československém pohraničí žila významná německá menšina, měl Adolf Hitler velký zájem o jeho připojení k Třetí říši. Nejvyšší zástupci zmíněných zemí tuto smlouvu podepsali v domnění, že tak zabrání válce a upevní mír. Tato dohoda znamenala vynucené odstoupení pohraničního území s většinou německého obyvatelstva.⁶⁹

Již rok po vynuceném podepsání Mnichovské dohody abdikoval prezident Edvard Beneš.⁷⁰ Zkušený politik však ve vyhnanství přispěl k vybudování demokratického československého odboje, jehož cíl spočíval v obnovení samostatného Československa v předmnichovských hranicích. Později v roce 1942 exilové Ministerstvo vnitra předložilo návrh dekretu, jehož hlavní myšlenka byla anulace všech činů, které by mohly zničit „ducha československé státní myšlenky“. Až do konce války se označovalo období od počátku Mnichova za éru zbavení československého lidu jeho svobody.⁷¹

Interpretace Mnichovské dohody, jak jsem již několikrát uvedla, byla největší překážkou československo-západoněmeckých rozhovorů a postupně se vyvíjejících vztahů. Československo považovalo tuto dohodu za neplatnou, jelikož ji zástupci zemí podepsali pod nátlakem válečné hrozby, v kontextu hrubého porušení mezinárodního práva. Českoslovenští politici zastávali čtyři varianty o zneplatnění této smlouvy. Chtěli dosáhnout toho, aby smlouva byla prohlášena 1) za neplatnou a nulitní, 2) za neplatnou a neexistentní, 3) za nestálou a nulitní, nebo 4) za právně nestálou. Všechny tyto varianty měly společný cíl; anulaci Mnichovské dohody od jejího počátku. Což by také znamenalo

⁶⁸ DEJMEK, Československo, s. 31.

⁶⁹ K historii Mnichovské dohody existuje již nepřebrané množství odborné a publicistické literatury. Ke kontextu mnichovského dokumentu srovnej například KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, ŠEBEK, Jaroslav, Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo, Praha: Auditorium 2011. ISBN – 978-80-87284-18-6, s. 45-134.

⁷⁰ Edvard Beneš (1884-1948), v letech 1918-1935 vykonával funkci ministra zahraničí Československa, v období 1921-1922 byl předsedou vlády, v období 1935-1938 byl zvolen prezidentem Československa, následně donucen k emigraci. Prezidentem se stal opět po skončení druhé světové války a tuto funkci zastával až do června roku 1948. V exilu se stal vedoucí postavou demokratické odbojové reprezentace.

⁷¹ KUKLÍK, NĚMEČEK, ŠEBEK, Stíny Mnichova, s. 196-197.

formální uznání československých hranic, přestože všechny ostatní evropské státy, včetně SRN fakticky tyto hranice všeobecně uznávaly.⁷²

Neexistenci teritoriálních návrhů Bonnu vůči ČSSR potvrdila v roce 1970 uzavřená smlouva mezi SRN a SSSR, v níž se vláda SRN zavázala k dodržování územní celistvosti všech států v Evropě v jejich určených hranicích. Také prohlásila, že nyní ani v budoucnu nebude mít žádné požadavky na územní změny.⁷³

⁷² BŘACH, Smlouva, s. 13.

⁷³ Tamtéž, s.13.

3. Jednání ČSSR se SRN

3.1 Sondážní rozhovory

Ján Marko⁷⁴ v roce 1969 podotkl, že překážku ve vztazích mezi SRN a ostatními státy tvoří hlavně vnitřní politika, která v západním Německu panuje. ČSSR byla v této otázce ovlivněna Moskvou, a tak čekala na její doporučení, kdy bude moci s vylepšením vztahů mezi ní a Spolkovou republikou začít.⁷⁵

Na zasedání PÚV KSČ v roce 1969 stanovil složení vedení členů delegace pro vyjednávání se zastoupením Spolkové republiky Německo. Jejímí členy byli J. Márko, Milan Klusák⁷⁶, Radko Kaska⁷⁷, Lubomír Štrougal⁷⁸, Vasil Biľak⁷⁹ a v neposlední řadě Pavel Auersperg⁸⁰. Po uzavření smlouvy o vzájemných vztazích mezi SRN a SSSR, uznání hranic na Odře a Nise a uzavření smlouvy mezi SRN a NDR, mohla započít i jednání mezi Spolkovou republikou Německo a Československem. V roce 1970 přijel do Prahy Jürgen Alten⁸¹, aby jednal s Jiřím Götzem⁸². Jednalo se o návštěvu, díky které měl J. Alten zjistit postoj ČSSR ke zlepšení společných styků se SRN. Účelem sondážních

⁷⁴ Ján Marko (1920), od roku 1954 do 1959 byl pověřencem pro finance, v období 1965-1968 byl ministrem financí a zároveň předsedou Slovenské funkce pro techniku, v letech 1969-1971 vykonával funkci ministra zahraničí Československa.

⁷⁵ DEJMEK, Diplomacie, s. 74.

⁷⁶ Milan Klusák (1923-1992) byl vysokoškolským pedagogem, diplomatem a ministrem kultury, po dlouhém ukrývání byl v roce 1942 zatčen gestapem a ve vězení pobýval až do roku 1945, poté roku 1949 nastoupil do funkce tajemníka tehdejšího ministra zahraničí do roku 1950. V roce 1951 byl vyslán do Moskvy, kde pobýval do roku 1953 jako první tajemník. Účastnil se tam i řady jednání v rámci OSN i mezi socialistickými zeměmi. V letech 1959 až 1968 byl s přestávkou dvou let vyslancem Moskvy. V roce 1967 byl zvolen předsedou Hospodářské a sociální rady Organizace spojených národů. V období 1968-1973 byl vedoucím odboru mezinárodních organizací, v roce 1969 se stal náměstkem ministra zahraničních věcí pro záležitosti mezinárodních organizací.

⁷⁷ Radko Kaska (1928-1973), byl politikem Komunistické strany Československa, v letech 1960-1969 byl pracovníkem Ústředního výboru komunistické strany Československa. Později zastával funkci ministra vnitra v obou vládách Lubomíra Štrougala a v roce 1973 získal Řád republiky.

⁷⁸ Lubomír Štrougal (1924-2023), v Komunistické straně Československa působil již od roku 1948, kdy byl členem krajského vedení této strany. V roce 1957 se stal vedoucím tajemníkem výboru KSČ pro Českobudějovický kraj a o rok později byl zvolen do ÚV KSČ. V letech 1959-1961 zastával funkci ministra zemědělství a poté se stal ministrem vnitra.

⁷⁹ Vasil Biľak (1917-2014), v letech 1951-1964 vykonával funkci poslance ve Slovenské národní radě. V roce 1960 byl zvolen do postu poslance Národního shromáždění ČSSR, ve které setrval do roku 1968. o rok později působil jako poslanec ve Federálním shromáždění, v níž setrval deset let.

⁸⁰ Pavel Auersperg (1926-1987), do komunistické strany Československa vstoupil v roce 1954 a o dva roky později se stal pracovníkem Ústředního výboru KSČ. Od roku 1966 do roku 1974 byl vedoucím oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ. V letech 1971-1986 působil jako poslanec Federálního shromáždění. V roce 1976 získal Řád práce.

⁸¹ Jürgen Alten (1903-1994), německý politik.

⁸² Jiří Götz (1921-1995), po válce vstoupil do KSČ a později se stal jejím předsedou, od roku 1950 do 1986 pracoval pro ministerstvo zahraničních věcí, v roce 1952 se stal na dva roky tajemníkem na čs. velvyslanectví ve Vídni, v letech 1961-1967 vykonával funkci rady velvyslanectví, v roce 1969 obsadil post ředitele Federálního ministerstva zahraničních věcí.

rozhovorů byla diskuze o sporných tématech historie, mezi která patřila v první řadě otázka interpretace Mnichovské dohody. SRN oznámila obchodnímu zastoupení Československa ve Frankfurtu nad Mohanem, že by rozhovory mohly započít v únoru roku 1971. Praha byla obeznámena, že Paul Frank⁸³ se posléze chystá přijet do Prahy 29. března 1971. V Československu předložili tuto žádost Předsednictvu ústředního výboru Komunistické strany Československa (PÚV KSČ), který vyjádřil souhlas s přijetím P. Franka v navrženém termínu. Třebaže se jednalo o oficiální návštěvu, rozhovory proběhly na úrovni sondážního jednání.⁸⁴

ČSSR trvala na oduznání Mnichovské dohody od samotného počátku. Nadále pokládala kontroverzní dokument za akt bezpráví. Pro československou stranu bylo nejdůležitějším bodem oduznání Mnichovské dohody od jejího počátku i se všemi jejími důsledky. Tento požadavek narazil na nesouhlas SRN, která navrhovala zabývat se budoucností, nikoli minulostí. SRN nezamýšlela Mnichovskou dohodu anulovat od jejího počátku. Pro Československo byla tato otázka velmi důležitá z důvodu, že ji považovala za akt bezpráví a současně měla zájem o odškodnění za újmy vzniklé v důsledku podpisu Mnichovské dohody.⁸⁵

O prvním kole sondážních rozhovorů, které se konalo v roce 1969 neexistují dokumenty, ani se nedají dohledat v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Ale díky komuniké je možno zjistit, že se v tomto kole řešila otázka vzájemných vztahů a samozřejmě oduznání Mnichovské dohody. Tento rozhovor trval téměř dva dny.⁸⁶

Druhé kolo sondážních jednání se konalo 13.-14. května 1971 v Bonnu. Zástupci západního Německa při něm obeznámili československou delegaci s jejím stanoviskem k Mnichovské dohodě. Spolková republika Německo byla ochotna se distancovat od účasti podepsání Mnichovské dohody, ale pohlížela na ni jako na platnou v minulosti, ale ne v současnosti.⁸⁷ Jedním z důvodů pro německou stranu, aby nepřistoupila na formulaci Československa bylo odškodnění, na které by si ČSSR dělala nárok v případě anulace

⁸³ Paul Frank (1918-2011), V letech 1950 až 1974 byl členem Spolkového ministerstva zahraničí, od roku 1970 byl státním tajemníkem Spolkového ministerstva zahraničí, účastnil se vyjednávání se Sovětským svazem, Polskem a Československem.

⁸⁴ BŘACH, Smlouva, s. 16.

⁸⁵ PLŠKOVÁ, Politika, s. 126.

⁸⁶ BŘACH, Smlouva, s. 15, 17.

⁸⁷ PLŠKOVÁ, Politika, s. 127.

Mnichovské dohody od jejího počátku. S tím SRN zásadně nesouhlasila a podotkla, že cílem smlouvy je zmírnění napětí ve vzájemných vztazích, nikoli zvýšení.⁸⁸

Třetí kolo se konalo v Praze ve dnech 27. – 28. září 1971 a zásadně se od těch předešlých lišilo v podobě snahy obou stran nalézt kompromis, zatímco dříve si obě strany spíše sdělovaly svá stanoviska k zásadním otázkám. Československá strana představila svůj záměr souhlasit s formulací „Mnichovská dohoda je neplatná od jejího počátku“, načež německá strana předložila velmi podobnou formulaci. I přes to, že byla patrná snaha najít kompromis, obě strany se zaměřovaly jen na své vlastní ústupky a už ne na to, jak je tato nabídka výhodná pro jejich oponenta.⁸⁹

Čtvrté kolo jednání v Rottenburgu ve dnech 18.-19. listopadu 1971 také nepřineslo úspěch. Československá strana seznámila německou se svým návrhem na formulaci o neplatnosti Mnichovské dohody od jejího počátku s dodatkem, že se k jejímu podpisu schýlilo pod hrozbou násilí. Návrh německé strany potvrzoval společné hranice. Druhý den hlavní představitel německé delegace P. Frank tento návrh vzal oficiálně zpět a předložil upravenou formulaci o neplatnosti Mnichovské dohody, kde bylo pozměněno slovo „pominutí“ na „zaniknutí“. Tento návrh však interpretoval tak, že Mnichovská dohoda byla v minulosti určitý čas platná, což vyvracelo československou verzi neplatnosti od samého počátku.⁹⁰

Páté kolo rozhovorů se konalo od 19. do 30. června 1972 a opět k němu v Archivu Ministerstva zahraničních věcí nejsou dohledatelné dokumenty. Lze ale konstatovat, že se i nadále obě strany snažily nalézt kompromis ohledně jejich rozdílných formulací. A nakonec se obě strany dohodly, že si nechají čas na rozmyšlení svých stanovisek a otázek, kam se nadále bude ubírat směr jejich jednání.⁹¹

Dne 31. 8. 1972 navštívil Huberta Wehnera⁹² František Mika⁹³ bez předchozího oznámení. Bylo mu to tak doporučeno ústředím státu Československého. V dopoledních

⁸⁸ BŘACH, Smlouva, s. 18.

⁸⁹ Tamtéž, s. 20.

⁹⁰ Tamtéž, s. 20-21.

⁹¹ Tamtéž, s. 22.

⁹² Hubert Wehner (1906-1990), nejprve byl v letech 1927 až 1942 členem Komunistické strany Německa, a v roce 1946 se stal členem strany SPD. Později roku 1930 byl zvolen poslancem zemského sněmu v Sasku a tuto funkci vykonával v exilu, v roce 1941 byl vyslán do Švédska, aby vedl komunistický výbor. O rok později se stal jedním z předních členů Sociálně demokratické strany Německa.

⁹³ František Mika (1913-1993), od roku 1940 do roku 1945 pracoval u Vrchního soudu v Praze, v roce 1945 vstoupil do KSČ. V období 1947-1953 byl zástupcem vedoucího politického odboru na Úřadu předsednictva vlády. Později se účastnil československo-sovětských rozhovorů. V roce 1970 byl přijat na Ministerstvo zahraničních věcí, téhož roku byl vyslán jako rada na obchodní zastupitelství Prahy do Frankfurtu nad Mohanem. Od roku 1976 do 1980 působil jako velvyslanec v Dánsku.

hodinách se dostavil do Wehnerovi kanceláře a požádal o přijetí na jeho sekretariátu. H. Wehner měl tento den zasedání strany SPD, a tak mohl přijmout F. Miku až v odpoledních hodinách. F. Mika informoval H. Wehnera o obavách, že přestávka na promyšlení záležitostí po pátém kole jednání nepřinese žádnou pozitivní změnu. Za H. Wehnerem přijel ze svého přesvědčení, aby informoval Willyho Brandta o těchto úvahách československé strany, jejíž cílem je najít kompromis a uvolnit napětí mezi oběma zeměmi.⁹⁴

Navrhl tedy formulaci Mnichovské dohody, která by uspokojila československou stranu a navrhl koncept na záruku Československa v otázkách, které byly prioritní pro SRN. F. Mika chtěl také od německé strany ujištění, že je pro Německo vhodné v jednáních pokračovat a ujasnit si, kdo by měl vyvíjet v průběhu těchto jednáních větší aktivitu. A ještě jednou ho požádal, aby vláda Spolkové republiky zvážila oduznání Mnichovské dohody se všemi jejími důsledky. Dále poznamenal, že je Československo připraveno na oficiální jednání.⁹⁵

V létě 1972 projevilo Československo v kontextu vývoje vzájemných rozhovorů ojedinělý zájem o brzkou finalizaci komplikovaných jednání. Z dochovaných dokumentů nelze bezpečně zjistit, zda se jednalo na „doporučení“ Sovětského svazu, nicméně celková atmosféra détente hrála nepochybně, stejně jako pro celý průběh jednání, podstatnou roli. Diplomata František Mika navštívil koncem srpna na základě předchozích instrukcí z ústředí Ministerstva zahraničních věcí předsedu parlamentní frakce SPD Herberta Wehnera. Jednání probíhalo ve velmi přátelské atmosféře a o jeho výsledcích byl bezesporu informován samotný spolkový kancléř Willy Brandt.

František Mika nejprve ujistil hosta o upřímné snaze Prahy zlepšit československo-západoněmeckou relaci, k čemuž podle Mikova názoru pravděpodobně přestávka po pátém kole sondážních rozhovorů nepřispěje. Postoj Černínského paláce shrnul následovně: Praha nadále požaduje uznání nulity Mnichovské dohody od samého počátku její existence, zároveň však chce vyjít vstříc německým požadavkům ohledně upuštění od československých finančních kompenzací v době od podpisu Mnichovské dohody až po existenci Protektorátu Čechy a Morava. Uvedené stanovisko formuloval jako „krajní

⁹⁴ Národní archiv, Praha, fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Gustáv Husák (1933) 1969–1987 (1989), karton č. 414, složka č. 1243, Č.j. 008623/72, 1972, s. 1, Záznam o rozhovoru vedoucího složky FMVZ na OZ ČSSR v NSR Dr. F. Míky s předsedou parlamentní frakce SPD Hubertem Wehnerem dne 31. 8. 1972 v Bonnu. (Dále jen: NA, KSČ-GH, kart., sl.).

⁹⁵ NA, KSČ-GH, kart. 414, sl. 1243, s. 2.

československou flexibilitu“.⁹⁶ Následně Mika zmínil budoucí možnosti spolupráce, například formou oficiální návštěvy československého Národního shromáždění poslanci FDP a SPD, která měla poskytnout další důkaz postupného zlepšení bilaterální relace.⁹⁷

Během přestávky po pátém kole rozhovorů P. Frank poznamenal směrem k československým diplomatům, že německá delegace chce dosáhnout vyřešení problematiky rozdílné interpretace Mnichovské dohody, a docílit tak změny sondážních rozhovorů na oficiální jednání. Po vyjasnění sporných otázek především s ohledem na rozdílnou percepci platnosti Mnichovské dohody mohlo dojít k podpisu zásadního bilaterálního dokumentu.⁹⁸

Šesté kolo sondážních rozhovorů se konalo 12.-13. 4. v Bonnu a obě strany se shodly, že jejich neshody nepůsobí profesionálně a vzhledem k politice détente přistoupili k oficiálním jednáním.⁹⁹

3.2 Oficiální jednání

Oficiální jednání neprobíhala tak zdlouhavě jako sondážní rozhovory, ale i tak se neobešla bez problémů. První kolo se konalo v Praze 7. listopadu a druhé v Bonnu od 23. do 30. května. Složení delegací tvořili přirozeně vedoucí diplomaté rozšířeny o další odborníky z příslušných ministerstev. Českoslovenští představitelé vycházeli z předpokladu, že první dva články smlouvy, které se týkaly Mnichovské dohody a další společné historie jsou přijatelné pro obě strany, ale při setkání v Bonnu je němečtí představitelé překvapili novou formulací těchto částí. Další jednání se koncentrovalo na detaily smlouvy, například jestli při problematice Mnichovské dohody použít minulý či budoucí čas „*Dohoda bude považována za neplatnou*“ (jak navrhoval Frank). Německá delegace odmítla i původně dohodnuté znění preambule, které označovalo Mnichovskou dohodu za akt bezpráví, a navrhla mírnější formulaci, že dohoda je zavrženíhodná. V preambuli nebyl Mnichov charakterizován ani jako akt bezpráví, ani jako politováníhodný. Místo toho, aby strany vložily větu, že dohoda byla Československu vnucena „pod hrozbou síly“. Některá ustanovení smlouvy byla převzata z předešlých paktů, víceméně doslovně ze smluv mezi SRN se SSSR a Polskem. Problematickým se

⁹⁶Národní archiv, Praha, fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Gustáv Husák (1933) 1969–1987 (1989), (dále jen NA, KSČ, ÚV, GH), karton č. 414, složka č. 1243, č.j. 008623/72, 1972, s. 1, Záznam o rozhovoru vedoucího složky FMVZ na OZ ČSSR v NSR Dr. F. Miky s předsedou parlamentní frakce SPD Hubertem Wehnerem dne 31. 8. 1972 v Bonnu.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸AMZV, TO-T, karton č. 2, č. j. 022.282./73-4, 4. 1970. Informační svodka k návštěvě západoněmeckého kancléře Willyho Brandta ve dnech 14. – 12. dubna 1970.

⁹⁹ BŘACH, Smlouva, s. 23.

stalo západoněmeckou delegací navrhované znění textů článků V a VI, které se týkaly humanitárních otázek (lidská práva, slučování rodin, možnost emigrace československých občanů německé národnosti do SRN) a Západního Berlína. V těchto otázkách nakonec nebylo dosaženo dohody a smluvené formulace obsahovaly pouze obecné přísliby vzájemné spolupráce. Uvedená sporná problematika měla být předmětem další korespondence.¹⁰⁰

Dne 19. listopadu 1972 informoval J. Götz Moskvu o dosavadním průběhu jednání o formulaci v otázce interpretace Mnichovské dohody ze strany Spolkové republiky Německo. Moskva brala některé návrhy ve smlouvě ze strany SRN jako úsilí o narušení jednoty států sovětského bloku. Měla pocit, že se SRN snaží Československo a ostatní státy spadající do východního bloku upřednostnit, jelikož se snažila o bližší vztahy s těmito zeměmi než s Moskvou samotnou. Dále Sovětský svaz konstatoval, že text o Západním Berlíně je také nepřipustitelný a doporučila československé delegaci neustupovat od svých návrhů a jednat se SRN tak tvrdě, jak to bude možné a trvat na svých požadavcích.¹⁰¹

Další překážku představovalo označení Spolkové republiky Německo. Zatímco v Československu se běžně používal termín *Německá spolková republika*, což implikovalo existenci druhého představitele německého lidu NDR, správný překlad *Bundesrepublik Deutschland* byl „Spolková republika Německo“. To pro československou stranu znamenalo souhlas s nárokem Bonnu na výlučné zastoupení celého Německa. Götz k vyřešení této uzlové otázky navrhl, aby se v textech smlouvy objevily v češtině i němčině všechny varianty názvu západoněmeckého státu. I tato problematika byla přenechána na další kolo jednání. PÚV KSČ se shodl, že formulace textu je v pořádku a bude moct být vložena do smlouvy. Výměnou za to Walter Scheel slíbil, že se ve svém projevu při slavnostním schvalování smlouvy 20. června nebude zmiňovat o sudetských Němcích. Obě strany se dohodly na navázání diplomatických styků v den, kdy bude smlouva podepsána v Praze. Československá i západoněmecká delegace vypracovaly návrh, který měl umožnit emigraci osob mezi těmito státy. Problém s překlady se znovu vynořil, když přišlo na řadu téma Západního Berlína. Zatímco německá formulace hovořila o Berlíně

¹⁰⁰ TUMA, The Difficult, s. 66-67.

¹⁰¹ NA, KSČ-, ÚV, GH, kart. 414, sl. 1243, č. j. 009.114/73-č.1,19, 19. 11. 1973, jednání mezi Jiřím Götzem a Sergejem Prasolovičem 19. 11. 1973.

(západním), československá delegace trvala na definici „západní sektory Berlína". Nakonec obě strany trvaly na původních formulacích ve vlastních textech.¹⁰²

Delegace SRN předložila návrh, aby jej západoněmecké velvyslanectví v Praze vyřizovalo žádosti o právní pomoc přicházející od soudů a úřadů v Západním Berlíně. Rozsah právní pomoci občanům západního Berlína úředníky západoněmeckého velvyslanectví neměl pro bilaterální vztahy zvláštní význam, nicméně souvisela se statutem Západního Berlína a do jisté míry znamenala posun ve výkladu Čtyřstranné dohody ze 3. září 1971, neboť podporovala západoněmecké stanovisko. Jednalo by se o první bilaterální smlouvu tohoto druhu se státem sovětského bloku, což ale Československo odmítlo. Sporným bodem byla i právní pomoc západoberlínským zpravodajským agenturám. Československo požadovalo, aby se vláda SRN zavázala vyvinout značné úsilí k zastavení „nepřátelské“ činnosti proti Československu na území SRN, což by znamenalo potlačení činnosti československých exilových organizací a snížení podpory vysídlenců. Klíčovou otázkou však zůstávala problematika právní pomoci týkající se Západního Berlína, kterou vyřešilo až jednání mezi Andrejem Gromykem a Walterem Scheelem ve dnech 31. října až 3. listopadu 1973 v Moskvě.¹⁰³

Dne 1. prosince 1973 souhlasila Spolková republika souhlas s upravením formulace právní pomoci. ČSSR poté potvrdila termín návštěvy západoněmeckých představitelů v Praze za účelem podepsání smlouvy o vzájemných vztazích. Ve stejný den mělo dojít k navázání standardních diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi.¹⁰⁴

Zpravodajská agentura Reuter ve svém článku o návštěvě Gustáva Husáka v Indii informovala také o jeho výroku, že Československo se mimo jiné chystá na uzavření společné smlouvy se Spolkovou republikou Německo o vzájemných vztazích. V reakci na to Willy Brandt zmínil zájem SRN o zlepšení bilaterálních vztahů v oblasti vědy, kultury apod. se zeměmi východního bloku včetně relace s Československem.¹⁰⁵

Ministři zahraničních věcí byli domluveni, že diplomatické styky budou oficiálně navázány v den podpisu smlouvy. Dále W. Scheel souhlasil, že se ve slavnostních proslovech nezmíní o sudetských Němcích a na oplátku Bohuslav Chňoupek slíbil, že SRN bude ve smlouvě označena ruským překladem Federativnaja Republika Germanii.

¹⁰² TŮMA, The Difficult, s. 68.

¹⁰³ Tamtéž, s. 69; TO, 15. listopadu 1973, č. 5066, Křepelák; 19. listopadu 1973 č. 5152, Petružela

¹⁰⁴ AMZV, TO, 3. prosince 1973, č. 5392, Keblůšek.

¹⁰⁵ AMZV, TO, 6. prosince 1973, č. 5460.

Dne 20. června roku 1973 byl text mezistátní smlouvy v Bonnu podepsán Bohuslavem Chňoupkem a jeho rezortním kolegou Walterem Scheelem.¹⁰⁶

3.3 Podpis smlouvy

V dopoledních hodinách 11. prosince 1973 přiletěl W. Brandt společně s W. Scheelem a dalšími členy německé delegace do Prahy. Byli slavnostně přivítáni a přesunuli se na Pražský hrad, kde měli podepsat smlouvu. Tu podepsali ve formálním duchu za účasti nejvyšších představitelů Spolkové republiky Německo a Československa. Spolkový kancléř Willy Brandt a ministr zahraničí Walter Scheel SRN, za ČSSR ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek a československá hlava státu Lubomír Štrougal společně podepsali i smlouvu o navázání diplomatických vztahů. Následovalo i podepsání protokolu, kterým se obě strany zavazovaly k řešení určitých otázek¹⁰⁷ korespondenčně i po podpisu této dohody.¹⁰⁸

Ve smlouvě se v prvním článku vyřešila otázka rozdílné interpretace Mnichovské dohody, která byla prohlášena za nulitní od počátku existence. Článek druhý se zabýval trestním postihem zločinů proti lidskosti a válečných zločinů, které mohou být nadále stíhány. Dále projednávalo nedotknutelnost občanství již zemřelých a především žijících osob. Nechybělo ani odmítnutí nároku na odškodnění československých právnických a fyzických osob. Článek třetí upřesňoval vzájemné vztahy mezi Československem a Spolkovou republikou Německo na bázi Charty Organizace spojených národů a zavazoval k řešení případných sporů pouze mírovými prostředky.¹⁰⁹

Článek čtvrtý zakotvoval nerušitelnost hranic a oboustrannou rezignaci na vzájemné teritoriální nároky. V pátém článku smlouvy se země zavázaly k dalším krokům, které měly rozvinout jejich vzájemné vztahy pozitivním směrem ke spolupráci v různých odvětvích.¹¹⁰ Poslední článek smlouvy vymezoval ratifikaci a vstoupení smlouvy v platnost na den, kdy dojde k výměně ratifikačních listin, která se má odehrát v Bonnu.¹¹¹

¹⁰⁶ BŘACH, Smlouva, s. 35-36.

¹⁰⁷ Jednalo se o otázky humanitární, rozšíření smlouvy na západní Berlín a trestného stíhání. Jelikož ve smlouvě byla zakotvena nulita Mnichovské dohody nemění nic na tom, že ze zločinů spáchaných v letech 1938-1945 jsou nadále trestně stíhatelné zločiny proti lidskosti a válečné zločiny.

¹⁰⁸ TŮMA, The Difficult, s. 70; AMZV, TO, 18. prosince 1973, č. 5625, doplňte autora depeše.

¹⁰⁹ BŘACH, smlouva, s. 73.

¹¹⁰ Odvětví dopravy, kultury, ochrany prostředí, hospodářství, vědy, vědeckotechnických styků, sportu a jiných styků.

¹¹¹ BŘACH, Smlouva, s. 73-74.

Willy Brandt pozval předsedu československé vlády k návštěvě Spolkové republiky Německo, tudíž byl znatelný záměr, aby obě republiky vzájemné vztahy dále rozvíjely. Pražská smlouva měla být ratifikována až v případě, že by se vyřešila otázka poskytování pomoci pro Západní Berlín. Dále se měly stýkat jak politické orgány, tak zájmové skupiny obou zemí, a dále by se měl rozšířit počet přechodů na hranicích obou států. Následně se otevřelo i velvyslanectví SRN v Československu v Lobkovickém paláci. Spolková republika Německo nadále chtěla řešit problém tzv. dvojího občanství lidí, kteří se přistěhovali z ČSSR do SRN. Pro SRN byli jejími občany, zatímco pro ČSSR stále občany Československa, jelikož jejich přesídlení nepovažovalo za legální.¹¹²

Podepsání smluv nejen s Československem, ale i s ostatními státy na Evropském kontinentu vyjadřovalo víc než vylepšení vztahů. Znamenalo to znovuoobnovení míru po druhé světové válce, o jehož dosažení se snažila SRN řadu let. Důkazem byla návštěva Brežněva v roce 1973 v Bonnu, kde se setkal s Willym Brandtem.¹¹³

¹¹² Národní archiv, Praha, Komunistická strana Československa – Ústřední výbor (1945-1989), předsednictvo, 1971–1976, archivní jednotka 206, svazek 130, bod 7, 176, a. j. 103, b. 2.

¹¹³ FRANK, Paul, Frank Paul: Entschlüsselte Botschaft ein Diplomat mach Inventur, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt GmbH, 1981. ISBN-3-423-10382-5, s. 345-349.

4. Mediální obraz

Zmírnění napětí v mezinárodních vztazích bylo důležité pro všechny státy Evropy, a tak ho bedlivě sledovala evropská i světová média. Pozornost periodika věnovala zvláště jednání mezi Spolkovou republikou Německo a zeměmi východního bloku, do kterých se řadilo i Československo. Československá média plně ovlivňovala v období socialistického režimu Komunistická strana Československa. Všechna veřejná média, jako televize a noviny, ovlivňovala smýšlení občanů této republiky. Aby dosáhla svého cíle často upravovala realitu v prospěch marxisticko-leninské ideologie. Československý tisk se nevěnoval pozitivnímu vývoji v SRN, informoval jednostranně o průběhu jednání a deformoval skutečnost. V období socialismu se stalo v ČSSR velkým trendem křížové vlastnictví, což znamenalo propojení těchto médií. Ukazuje to nejen příklad, že upravovala, ale i zatajovala vypuknutí války ve Vietnamu, o které světová periodika informovala své čtenáře, ale Komunistická strana Československa toto sdělení hořce odsoudila.¹¹⁴

Limitovanou liberalizaci režimu ukončil vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Personální obměnou prošlo také předsednictvo Ústředního výboru. Srovnání vybraných Československých s ohledem na zpravodajství o okolnostech vzniku Pražské dohody si klade za cíl ukázat rozdíl mezi žurnalistikou pod dohledem marxisticko-leninské ideologie a názorovou i kritickou novinářinou.

4.1 Československá periodika

4.1.1 Rudé právo

Rudé právo bylo tiskovým orgánem Komunistické strany Československa. Pod tímto titulem vycházelo od roku 1920 do roku 1995, kdy se přejmenovalo na Právo. Během období, kdy Československo ovlivňoval Sovětský svaz, bylo Rudé právo periodikem s nejvyšším nákladem a stejně jako ostatní veřejná média pod spadalo většinu času pod dohled cenzury.¹¹⁵

¹¹⁴ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara, Dějiny českých médií od počátku do současnosti, Grada publishing, a.s., 2011. ISBN – 978-247-3028-8, s. 321.

¹¹⁵ Nechvátalová Zuzana, K jazyku a stylu událostí let 1968-1969 v československých denících (Rudé právo, Mladá fronta, Svobodné slovo, České Budějovice 2008. Diplomová práce Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, pedagogická fakulta, ústav bohemistiky. DOPLNIT STRÁNKY

4.1.1.1 Příspěvky v Rudém právu o rozhovorech mezi ČSSR a SRN

První příspěvek o snaze zlepšení vztahů s Československem je z 3. 1. 1969, kdy Andrej Žiak¹¹⁶ přijal delegaci mládeže ze spolkové země Bavorsko, jejímž úkolem bylo předat novoroční poselství přáním o zlepšení vztahů mezi ČSSR a SRN. V rámci uvolnění napětí vztahů delegace označila Mnichovskou dohodu za nulitní.¹¹⁷

Na podzim 1969 publikovalo Rudé právo na přání Komunistické strany Československa informaci o údajné neochotě Bonnu k jakýmkoliv pokusům Československa o zlepšení vztahů. Konstatovalo, že ČSSR si přátelé vybrat může, ale sousedy ne, a tak je třeba pokusit se o smíření. Dále hrubě odsoudilo neochotu Bonnu k odzúnnání Mnichovské dohody od jejího počátku i se všemi jejími důsledky, neochotu uznat NDR samostatným státem a pokusy o narušení jednoty sovětského bloku. V případě, že by SRN uznala NDR druhým zástupcem německého lidu, znamenalo by to podle Rudého práva pro ostatní socialistické země upřímný zájem ze strany západního Německa o navázání lepších vztahů se všemi zeměmi východního bloku.¹¹⁸

Dne 19. 11. 1969 informovalo Rudé právo občany o dohodě Československého svazu protifašistických bojovníků (ČSPB) a SRN o odškodnění obětí, které utrpěly újmy během nacistické okupace a byly nedobrovolně odvečeny do koncentračních táborů, kde na nich příslušníci tohoto režimu páchali zločiny. Ministerstvo financí kompenzovalo uvedené protiprávní činy částkou 7,5 milionu německých marek.¹¹⁹

Na konci října věnovalo Rudé právo stat' Willymu Brandtovi. Informovala veřejnost o zájmu SRN vyjasnit si historické otázky s Československem, které narušovaly průběh rozhovorů a bránily zdárnému konci jednání. Podle komunistických lídrů se však spolkový kancléř vyhýbal přesným formulacím a snažil se o neurčité výroky. Konstatoval, že pro SRN je Mnichovská dohoda neplatná, jak již uvedla v minulosti. W. Brandt zdůraznil zájem Bonnu o zlepšení vztahů se socialistickými zeměmi, nejprve s Polskem, NDR, a poté s Československem.¹²⁰

¹¹⁶ Andrej Žiak (1905-1989), po druhé světové válce se stal poslancem Ústavodárného Národního shromáždění za Demokratickou stranu (1946-1948). V roce 1948 byl zvolen poslancem Národního shromáždění ČSR/ČSSR, tuto funkci vykonával do roku 1968. V letech 1969 až 1970 vykonával funkci poslance Federálního shromáždění.

¹¹⁷ Česká tisková kancelář (dále jen ČTK), Návštěva u místopředsedy NS, Rudé právo, 3. 1. 1969 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

¹¹⁸ Karel Douděra, My a dva německé státy, 11. 11. 1969, Rudé právo, uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

¹¹⁹ ČTK, Dohoda o odškodnění, Rudé právo, 19. 11. 1969, uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

¹²⁰ Zpravodaj ČTK, Brandt o vztazích mezi ČSSR a NSR, Rudé právo, 11. 12. 1969 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

Rudé právo věnovalo v březnu 1970 prostor článku o profesoru Kurtu Hagerovi¹²¹, který pobouřil československou vládu, když vystoupil na filozofickém kongresu v Berlíně. Jeho projev si Československo vysvětlilo jako vměšování do vnitřních záležitostí a snahu o zhoršení vztahů, které mezi ČSSR a NDR panovaly. Západoněmečtí novináři účelově použili pasáže československých periodik, které byly zcela vytrženy z kontextu a snažili se ohrožit dobré vztahy mezi ČSSR a NDR.¹²²

Dle informací získaných zaměstnancem Rudého práva Willy Brandt v srpnu 1970 oznámil, že Spolková republika Německo je ochotna uzavřít smlouvu se Sovětským svazem za předpokladu respektování stávajících hranic v Evropě a jejich nedotknutelnost. Signace dohody se SSSR by se podle názorů bonnských vládních kruhů přirozeně promítla do rozhovorů mezi oběma německými státy. Dále podle tvrzení západoněmeckého ministerstva zahraničí má vláda SRN má zájem i o jednání s Československem, jelikož vnímá problematiku vzájemných relací se zeměmi východního bloku jako celek.¹²³

Rudé právo přináší od roku 1970 nejpodrobnější zpravodajství ze všech sledovaných periodik, patrně ve snaze připravit veřejnost na brzké zahájení jednání se SRN. Současně se jednalo o způsob prezentace československého úhlu pohledu na rozhovory. V říjnu roku 1970 W. Scheel oznámil, že se SRN chystá vyslat do Prahy člena ministerstva zahraničních věcí, aby se pokusil zjistit, jak přispět ke zlepšení vztahů mezi ČSSR a SRN. Vedoucí diplomacie vyjádřil přání zahájit jednání otevřením právnických otázek.¹²⁴

Jiří Götz informoval dle zdrojů Rudého práva na podzim 1970 veřejnost, že zdlouhavé rozhovory pomohly vyřešit řadu nevyjasněných otázek návštěvou J. Altena jako upřímného zastávce uvolnění napětí mezi dvěma státy s rozdílným společenským řízením.¹²⁵

Rudé Právo ve svém článku o průběhu podepsání Pražské smlouvy 11. prosince 1973 uvádí informace o příjezdu německého kancléře Willyho Brandta a vicekancléře a

¹²¹ Kurt Hager (1912-1998), byl východoněmecký státník a také člen Socialistické strany jednoty Německa. Byl hlavním ideologem strany a rozhodoval o mnoha kulturních a vzdělávacích politikách v Německé demokratické republice.

¹²² Karel Douděra, Jak se vrážel klín mezi ČSSR a NDR, Rudé právo, 27. 3. 1970 uloženo v NA, MZV-VA III, karta č. 1705.

¹²³ K[větoslav] Faix, V Bonnu před podpisem, Rudé právo, 10. 8. 1970 uloženo v NA, MZV-VA III, karta č. 1705.

¹²⁴ ČTK, Bonn bude pokračovat v jednání se socialistickými státy, Rudé právo, 10. 10. 1970 uloženo v NA, MZV-VA III, karta č. 1705.

¹²⁵ ČTK, Jsme kdykoliv ochotni zahájit jednání s SRN, Rudé právo, 15. 10. 1970 uloženo v NA, MZV-VA III, karta č. 1705.

ministra zahraničí Waltera Scheela do Prahy na pozvání československé vlády. Popisuje, že západoněmečtí představitelé přiletěli do Prahy v ranních hodinách a čekali je slavnostní uvítání na pražském letišti. Také konstatuje, že mezi oběma zeměmi došlo k navázání diplomatických vztahů a k dohodě o zřízení německého velvyslanectví v Praze a československého velvyslanectví v Bonnu. Dozajista prvořadou informací pro čtenáře byla anulace Mnichovské dohody od samého počátku. Ve smlouvě se pojednávalo také o důležitém faktu, že ačkoliv obě země vyznávaly jiný politický režim, budou všechny vzájemné spory řešit výhradně mírovou cestou. Dále Rudé právo dopodrobna informuje o přivítacím projevu německého kancléře Willyho Brandta a také československého předsedy vlády Lubomíra Štrougala. V tomto periodiku můžeme také objevit celé znění této důležité smlouvy.¹²⁶

4.1.2 Lidová demokracie

Lidová demokracie byla deníkem ve vlastnictví Československé strany lidové. Vycházela od roku 1945 do 1994. Po změně režimu v Československu nastala obměna zaměstnanců těchto novin, aby vydávali články v souladu s novou státní ideologií. Když KDU-ČSL tento deník prodala do soukromého vlastnictví, jejich nový nakladatel nezvládl jeho financování a v roce 1994 přestaly vycházet.¹²⁷

Lidová demokracie v březnu v roce 1971 informovala, že po rozhovorech se SSSR a Polskem přichází na řadu v zimě roku 1971 Československo. Nejspornější otázkou v jednání mezi těmito zeměmi byla platnost Mnichovské dohody. Podle Lidové demokracie Německo již v den kapitulace při konci druhé světové války vlastně Mnichovskou dohodu zničilo. Následovala konference v Postupimi, která učinila odsun Němců z Československa legálním. Norimberský proces odsoudil zločiny spáchané proti ČSSR. Vzhledem k těmto skutečnostem byl pro Lidovou demokracii spor o Mnichovské dohodě vyřešen. V roce 1964 Československo požadovalo po SRN formulaci o jejím postoji k této problematice. Ta informovala, že Mnichovskou dohodu již roztrhal Hitler, a je tudíž neplatná od roku 1939. Podle amerického listu Washington šlo o trik, aby Německo mohlo vyžadovat po ČSSR odškodnění za odsun Němců. Jelikož požadovalo SRN od počátku za platnou, považovali by se sudetští Němci občany Československa. Při jednáních Lidová demokracie upozornila, že mezi ČSSR a SRN do roku 1967

¹²⁶ Rudé právo: Slavnostní podepsání smlouvy o vzájemných vztazích ČSSR-SRN, V zájmu míru a dobrého soužití národů Evropy. [Http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1973/12/12/1.png](http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1973/12/12/1.png) [online]. Praha, 12. 12. 1973 [cit. 2022-04-20].

¹²⁷ Lidová demokracie: text dotazu. Ptejte.se knihovny [online]. Praha, 04.03.2015 [cit. 2022-04-20].

představovaly hlavní problém dvě otázky. První zapojení západního Berlína do smlouvy, na čemž Československo trvalo, a druhou již zmíněná neplatnost Mnichovské dohody. Až v roce 1968 učinila SRN vstřícný krok, jelikož chtěla uznat Mnichovskou dohodu nulitní od jejího počátku. Československo považovalo tuto dohodu za neplatnou již z toho důvodu, že byla podepsána pod hrozbou síly.¹²⁸

4.1.3 Práce

Práce byla listem Revolučního odborového hnutí. I toto periodikum ovlivňovala marxisticko-leninská ideologie, a tak publikovalo články, které podporovaly tehdejší režim. List vycházel v období 1945-1997. Jeho nakladatelství sídlilo v hlavním městě Praze.¹²⁹

Dle informací deníku Práce z ledna 1970 SRN v roce 1950 uznala NDR jako zástupce druhého německého státu, ale současně s tím vyjádřila svůj nesouhlas s jejím politickým systémem a navrhla jednání o zřeknutí se síly. To vše Willy Brandt přednesl Spolkovému sněmu ve *Zprávě o situaci národa*, v níž také konstatuje nemožnost brzkého sjednocení Německa. Také připomněl úspěch při německo-sovětských rozhovorech a informoval o blížících se jednání SRN s Polskem. Oznámil, že vlády Československa a Maďarska mají také zájem o společné setkání, a že jsou kvůli tomuto přání budou dalšími státy, se kterými bude SRN vyjednávat.¹³⁰

Článek publikovaný periodikem Práce v říjnu roku 1970 informoval čtenáře o tiskové konferenci vlády SRN. Při níž W. Scheel a W. Brandt v dubnu 1970 oznámili, že rozhovory mezi SRN a ČSSR snad budou pokračovat i nadále. Smlouva se SSSR by vedla k mírnému zlepšení vztahů a rozvinula i hospodářské vztahy s Moskvou a ostatními státy východního bloku. Když žurnalisté položili otázku W. Scheelovi, jak se vyvíjí spor ohledně otázky platnosti Mnichovské dohody, konstatoval jen urgentnost dosáhnutí konsensu ve formulaci, která by byla přijatelná pro obě strany.¹³¹

¹²⁸ Bez autora (dále jen B. A.), K Mnichovské dohodě, Lidová demokracie, 23. 3. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

¹²⁹ Práce. Digitalniknihovna: Moravská zemská knihovna [online]. 2022 [cit. 2022-04-20].

¹³⁰ B. A., Brandtův zájem o jednání s ČSSR, Práce, 15. 1. 1970 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

¹³¹ B. A., Optimistická bilance Bonnské koalice, Práce, 24. 10. 1970 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

4.1.4 Pravda

Od roku 1922 vycházela Pravda na Slovensku a působí zde dodnes. Po druhé světové válce se rozšířila na území celého Československa, kde plnila propagační funkci.¹³²

V roce 1967 deník Pravda podrobně informoval o podpisu obchodního protokolu mezi Spolkovou republikou Německo a Československem. Tato smlouva měla za úkol zvýšení možnosti exportu z ČSSR do západního Německa. Za rok 1966 byla obchodní výměna mezi těmito zeměmi vyčíslena na 1,35 miliard Kčs. I přes značný úspěch chtěly obě země tuto částku ještě navýšit. ČSSR zintenzivnilo vývoz elektronických výrobků, dřeva i kamene, ale také ovoce, zeleniny a výrobků zpracovatelského průmyslu.¹³³

Dle informací periodika Pravda v posledním měsíci roku 1969 vláda Spolkové republiky oznámila, že se bude snažit o zlepšení vztahů s Československem, jelikož jsou sousedícími státy. Dále uvedla svou ochotu přistoupit na dohodu, která obě tyto země „vyrovná“ s jejich společnou historií. Československo však zajímají činy a ne sliby, připomínala Pravda. Periodikum dále uvedlo, že obyvatelé Československa jsou zvědaví, jak bude změněna situace s nástupem nové vlády Willyho Brandta. Gustáv Husák očekává splnění těchto slibů a vidí vývoj situace velice pozitivně. Očekává i zlepšení obchodních vztahů a vyřešení sporů kolem Mnichovské dohody, jak uvedla Pravda.¹³⁴

Podle tohoto deníku vyřkl W. Scheel na podzim 1970 své obavy, zda je Československo ochotno začít opravdu se Spolkovou republikou jednat. Mluvčí Černínského paláce ujistil veřejnost, že neexistuje žádný důvod, proč by Československo nemělo zájem o rozhovory se SRN. Československo čekalo na iniciativu ze západoněmecké strany.¹³⁵

4.2 Západoněmecká periodika

4.2.1 Frankfurter Allgemeine Zeitung

Frankfurter Allgemeine Zeitung je jedním z nejvýznamnějších německy píšících deníků. Byl založen v roce 1959 za účelem nezávislosti na politické situaci a ekonomice.

¹³² PRAVDA: o nás. Pravda [online]. OUR MEDIA SR, 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.bing.com/search?q=pravda+o+nás&cvid=e261f2ae02c749a882926f8ba5170a38&aqs=edge.69i57j0l2.1880j0j4&FORM=ANAB01&PC=LCTS>.

¹³³ Spravodaj ČSTK, Možnost vývoje, Pravda, 5. 2. 1969 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

¹³⁴ B. A, Československo a Bonn, Pravda, 11. 12. 1969 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

¹³⁵ Zpravodaj ČTK, Jednání závisí na vládě SRN, Pravda, 11. 7. 1970 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1705.

Za účelem zajištění nezávislosti obsahu neřídil směr těchto novin šéfredaktor, nýbrž čtyři vydavatelé. Frankfurter Allgemeine Zeitung jsou především známé spíše jako konzervativní periodikum. V dnešní době mají tyto noviny své žurnalisty po celém světě, kteří poskytují čtenářům informace o aktuálním dění.¹³⁶

Podle informací, které získal deník Frankfurter Allgemeine Zeitung vyjádřila Praha v srpnu 1971 lítost nad tím, že smlouva mezi SRN a SSSR, SRN a Polskem nebyla ratifikována a klade to za vinu Bonnu. Tato skutečnost stejně jako protahující se jednání o Západním Berlíně zpomalila průběh rozhovorů mezi Spolkovou republikou a Československem. Naproti tomu uzavřená smlouva s Moskvou měla SRN pomoci rozvíjet vztahy i s dalšími zeměmi východního bloku. Podle informací Frankfurter Allgemeine Zeitung jednání s Československem by měla pokračovat během podzimu téhož roku.¹³⁷

Frankfurter Allgemeine Zeitung informoval své čtenáře na podzim roku 1971 o vyjádření W. Scheela k československo-německým jednáním, která by podle něj mohla hlouběji upevnit vztahy mezi SRN a Sovětským svazem. Nyní přichází na řadu i dohoda o Západním Berlíně, jelikož vítězné mocnosti se snaží urovnat neshody, které vznikly po druhé světové válce, neboť nedosáhly konsensu při důležitých aspektech pro budoucí vývoj vztahů. Dále konstatuje, že je pro SRN důležité ekonomické, hospodářské a kulturní soužití s ostatními státy.¹³⁸

Podle informací získaných tímto periodikem v září 1971 informoval P. Frank veřejnost o sondážních rozhovorech, které měly proběhnout v Praze a Bonnu. Konstatoval, že hlavní otázkou bude interpretace Mnichovské dohody. Postoj československé strany byl takový, že dohoda je neplatná od samého počátku, ale stanovisko SRN přistupovala k Mnichovské dohodě tak, že v současné době už neplatí, což definovalo její platnost v minulosti.¹³⁹

Deník Frankfurter Allgemeine Zeitung věnoval pozornost až začátku třetího kolo jednání konaného v září 1971, v jehož průběhu se nepodařilo najít jednotné stanovisko k Mnichovské dohodě. Deník informoval o pokračování rozhovorů a důležitosti, nalezení

¹³⁶ Frankfurter allgemeine: Die Geschichte der FAZ. *Zeitung.de* [online]. Zeitung.de 1996-2020, 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.zeitung.de/medien/faz/>.

¹³⁷ B. A, Prag bedauert Ausbleiben der Ratifizierung, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 13. 8. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

¹³⁸ B. A, Scheel hofft jetzt auf Verhandlungen mit Prag, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 4. 9. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

¹³⁹ B. A, Bonn zum Kompromiß über Münchener Abkommen bereit, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 15. 9. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

uspokojivého stanoviska. Při jednání s Moskvou bylo určeno, že musí být nalezená formulace, která bude přijatelná pro obě strany.¹⁴⁰

I kdyby se Bonn snažil o přijetí československé formulace o Mnichovské dohodě, zůstává otázkou, zda se Praha chce vzdát výslovného smluvního uznání této teze ze strany Bonnu. Ochota Bonnu k vyřešení této otázky byla podle informací Frankfurter Allgemeine Zeitung v článku zveřejněném deníkem Práce v Československu uvítána. Praha neústupně prosazovala formulaci, že je tato dohoda neplatná od samého počátku. Pokud chce Brandtova vláda skutečně změnit Evropu v mírový kontinent, pak má ČSSR právo očekávat, že přispěje k vylepšení vztahů mezi Bonnem a Západním Berlínem. V rámci příprav na navázání žádoucích diplomatických styků poskytly nyní pražské úřady německému obchodnímu zastoupení prostorný Lobkovický palác.¹⁴¹

Frankfurter Allgemeine Zeitung v říjnu roku 1971 informuje o oznámení Prahy a Bonnu, že již nechtějí zdržovat jednání. Při třetím kole rozhovorů došlo k určitému sblížení obou stran. Další kolo sondážních jednání se má konat v Bonnu, ten vyslovil svou domněnku o pravděpodobnosti, že půjde o poslední průzkumné kolo a následně započne oficiální jednání, Frankfurter Allgemeine Zeitung upozorňuje, že Československo nechce patřit mezi státy, které nenavázaly diplomatické styky se Spolkovou republikou Německo. Mohlo by to dokonce dojít do bodu, že by ztratilo veškeré politické kontakty s Bonnem. Ten připustil, že i SRN má zájem o vyřešení otázky interpretace Mnichovské dohody. Při třetím kole jednání byl zaznamenán velký optimismus, i přes to že si Československo dále nárokovalo náhradu za škody způsobené během a v důsledku druhé světové války. P. Frank oznámil, že SRN je ochotna přijmout jednostranné prohlášení smlouvy ze strany Československa o jeho postoji k Mnichovské dohodě jako dodatkový dokument ke smlouvě, která by měla být podepsána.¹⁴²

Dle informací tohoto periodika při pátém kole rozhovorů konaného před koncem roku 1971 se mělo opětovně hovořit o neplatnosti Mnichovské dohody vznesené západoněmeckou stranou, přitom při jednání v Rotthenburgu, nicméně jak připomíná Allgemeine Zeitung, byly obě strany velice neústupné. ČSSR trvá na zahrnutí neplatnosti Mnichovské dohody od počátku do společné smlouvy. P. Frank však na dotaz, zda je tato

¹⁴⁰ B. A, Münchener Abkommen Hauptpunkt der Verhandlungen Bonn-Prag, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 25. 9. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

¹⁴¹ B. A, Prag sucht Rückendeckung, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 25. 9. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

¹⁴² B. A, Prag und Bonn wollen sich nicht mehr Zeit lassen, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2. 10. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

formulace konečná odpověděl, že při jednáních nepřipadá v úvahu takové spojení použít, jelikož vždy existuje jiná cesta najít kompromis. V komuniké západoněmecká strana konstatovala možnost zahájení jednání o právních důsledcích a další spolupráci mezi oběma zeměmi až po uspokojivé vyřešení sporu o Mnichovské dohodě pro obě strany. P. Frank informoval novináře o návrhu formulace, kterou charakterizoval jako „Na samé hranici toho, co považujeme za přijatelné pro obě strany, včetně strany západoněmecké.“¹⁴³

4.2.2 Die Welt

Die Welt je celostátním deníkem, který vychází od roku 1946 až do současnosti. Od jeho počátku získal již několikrát Evropskou cenu za novinářinu. Od doby svého vzniku poskytuje zcela nezávislé a srozumitelné texty o ekonomice, hospodářství, kultuře a dalších každodenních aspektech života. Stejně jako v případě Frankfurter Allgemeine Zeitung se jedná spíše o konzervativní periodikum.¹⁴⁴

Po třetím kole sondážních rozhovorů se podle informací die Welt na podzim roku 1971 v Československu vytvořila skupina občanů Československa, kteří tvrdí, že jsou členy vnitřní opozice ČSSR a účastníci Pražského jara. V jednom dokumentu, který byl zveřejněn v Římě dávají najevo nesouhlas s jednáním mezi Prahou a Bonnem o prohloubení vztahů. Zklamání těchto československých občanů způsobilo nejspíš to, že svobodná Spolková republika Německo, kde panuje demokratický režim, jedná o vzájemných vztazích se zemí, kde socialistický režim musel být upevněn příjezdem tanků Varšavské smlouvy.¹⁴⁵

4.2.3 Waldrundschau Waldkirchen

Waldrundschau Waldkirchen byl nezávislým úředním listem pro okres Waldkirchen a Bavorský les. Vycházel pravidelně třikrát týdně a informoval čtenáře o dění v tomto okrese a historii Bavorského lesa. Předchůdce tohoto periodika se nazýval Waldkirchener Anzeiger, který vycházel v roce 1894. Narozdíl od ostatních periodik dával prostor křesťanskodemokratickému politikovi Karlovi Carstensi, který kritizoval

¹⁴³ B. A, Noch keine Verhandlungen zwischen Bonn und Prag, Frankfurt Allgemeine Zeitung, 20. 11. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

¹⁴⁴ Welt: DIE ÜBERREGIONALE TAGESZEITUNG. Zeitung.welt.de [online]. Düsseldorf: welt, 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://zeitung.welt.de/>.

¹⁴⁵ (ASD), Protest aus der CSSR gegen Verhandlungen Bonns mit Prag, die Welt, 27. 9. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

podpis Pražské smlouvy. Poslední publikace tohoto listu byla 30. prosince 1974. Dnes je nástupcem tohoto periodika Waldumschau.¹⁴⁶

Noviny Waldrundschau Waldkirchen 12. prosince 1973 informovaly německé občany o podepsání Pražské smlouvy a také konstatovaly, že po předešlé dohodě s Moskvou z roku 1970, Základní smlouvě s NDR a smlouvě mezi Polskem a Spolkovou republikou Německo se jedná o čtvrtou dohodu Bonnu se státem východního bloku. Stěžejními body smlouvy bylo odůznání Mnichovské dohody a dohoda o všestranné spolupráci a řešení sporů výhradně mírovými prostředky. Mezi doprovodné dokumenty patřila následná výměna dopisů o humanitárních otázkách, která se zabývá problematikou návštěv a cestování a také odsunem Němců z ČSR. Sporná otázka právní pomoci pro Západní Berlín byla vyhrazena pro pozdější jednání. Dále se strany dohodly, že navázání standartních diplomatických vztahů se má uskutečnit před podpisem Pražské smlouvy. Ministr zahraničních věcí Walter Scheel a jeho kolega Bohuslav Chňoupek podepsali doprovodné dokumenty ke smlouvě mezi SRN a ČSSR. Československo se zavázalo příznivě posuzovat žádosti československých občanů, kteří byli německé národnosti o přesídlení do Spolkové republiky Německo.

Dále informuje Waldrundschau Waldkirchen o názorech W. Brandta. Podle něj by smlouva s Československem měla připravit půdu pro nové mírové sousedství. Od smlouvy se očekává objektivní porozumění konkrétním možnostem intenzivnějších a lepších vztahů mezi našimi zeměmi.

Dále se uvádí, že by bylo třeba prověřit možnosti zlepšení cestování v Československu. To zahrnovalo také rychlé odbavení na hraničních přechodech a rychlejší udělování víz. V samostatném bodě výměny dopisů byl rovněž stanoven postoj k Západnímu Berlínu. Německý spolkový kancléř Willy Brandt a ministr zahraničí Walter Scheel se setkali s vedením ČSSR v sídle československého předsedy vlády Ludvíka Svobody¹⁴⁷ na Pražském hradě v úterý odpoledne, hned po příletu W. Brandta do Prahy. Jednání, která se uskutečnila bezprostředně před podpisem smlouvy, se zúčastnili předseda Komunistické strany Československa Gustav Husák, prezident L. Svoboda, předseda vlády Lubomír Štrougal a ministr zahraničí Bohuslav Chňoupek.

¹⁴⁶ Stadt Waldkirchen September/Okttober Waldumschau. Einblicke Ansichten Lok ales: Die Waldrundschau?. DOCPLOYER [online]. Waldkirchen: 2022 © DocPlayer.org, 2018 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://docplayer.org/73692356-Stadt-waldkirchen-september-oktober-waldumschau-einblicke-ansichten-lok-ales.html>.

¹⁴⁷ Ludvík Svoboda (1895-1979), generál československé armády. V letech 1945 až 1950 vykonával funkci ministra národní obrany. V roce 1968 byl zvolen prezidentem Českoslovenka, tuto funkci musel ze zdravotních důvodů předčasně ukončit v roce 1975.

Podle německého opozičního předáka Karla Carstense¹⁴⁸ trpěla smlouva dle informací periodika Waldrundschau Waldkirchen podepsaná v Praze vážným nedostatkem „správného“ výkladu na obou stranách. V rozhovoru s novináři po schůzi své parlamentní frakce K. Carstens uvedl, že panuje rozdílný názor ohledně zásadního prohlášení o Mnichovské dohodě, jelikož tento smluvní bod obě strany vykládaly různě. K. Carstens také kritizoval, že smlouva prezentuje historický proces jednostranně. Smlouva se například zmiňovala o nacionálněsocialistickém násilí, ale nikoli o vyhnání sudetských Němců. Ve výměně dopisů o humanitárních otázkách, která byla zveřejněna, se ČSSR zavazuje pouze k příznivému posouzení případů odchodu. Ta zdaleka nesplňovala očekávání a vyvolávala obavy, že Spolková republika Německo bude muset v této souvislosti počítat i s finančními kompenzacemi. Podle K. Carstense bylo obzvláště politováníhodné, že se německé vládě nepodařilo prosadit svůj požadavek na plné zahrnutí Západního Berlína do dohod.¹⁴⁹

4.3 Ostatní periodika

Ostatní vybraná západoevropská periodika Evropy informují pouze stručně o sondážních rozhovorech SRN a ČSSR. Věnovala jsem se pouze jednotlivým fázím, a to výběrově. Zvolila jsem tři západoevropská periodika z důvodu, že se jedná o reprezentativní a dlouhodobé představitele. Tyto noviny jsou ve svých státech dlouholetými zástupci kritické a názorové žurnalistiky, jejichž kvalita je uznávána rovněž i v zahraničí. Jelikož pro ně tato jednání nehrála klíčovou roli a vytvářela spíše mozaikovitý obraz událostí.

4.3.1 Neue Zürcher Zeitung

Neue Zürcher Zeitung je periodikum, které bylo založeno už v roce 1780 jako Zürcher Zeitung a v roce 1821 se přejmenovalo na Neue Zürcher Zeitung. Jelikož hlavním znakem Švýcarska je neutralita, vydává nezávislý obsah. Můžeme v něm objevit i liberalistické tendence. Tento deník je ve Švýcarsku velice prestižní.¹⁵⁰

Podle informací Neue Zürcher Zeitung se třetí kolo česko-německých rozhovorů mělo uskutečnit 27. a 28. září v Praze. V čele delegace Spolkové republiky Německo bude P. Frank a představitel československé delegace bude J. Götz. Hlavním cílem těchto

¹⁴⁸ Karl Carstens (1914–1992), byl Německým politikem strany CDU. V roce 1976 byl zvolen předsedou Spolkového sněmu 1979. v letech 1979–1984 vykonával funkci prezidenta Spolkové republiky Německo.

¹⁴⁹ B. A., Vertrag mit der CSSR unterzeichnet, Waldrundschau Waldkirchen, NR 145, 12. 12. 1973, s. 1.

¹⁵⁰ Geschichte des Unternehmens NZZ. Unternehmen.nzz.ch [online]. Zürich: © 2022 NZZ, 2021 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://unternehmen.nzz.ch/unternehmen/geschichte/>.

jednání má být zjištění, zda je vůbec možné smlouvu mezi SRN a ČSSR o prohloubení vztahů uzavřít. Sporem nadále zůstával rozdílný pohled na otázku Mnichovské dohody.¹⁵¹

4.3.2 Le Monde

Le Monde je deníkem, který byl založen v roce 1944 krátce po osvobození Paříže. Jeho hlavní smysl vytvářela nezávislost obsahu na politické ideologii státu. Tento deník měl přes 2 miliony čtenářů. Tudíž se jedná o velmi prestižní francouzské periodikum.¹⁵²

Le Monde věnoval prostor čtvrtému kolu sondážních česko-německých rozhovorů, které se mělo konat 18. 11. v Rotthenburgu, kde Milana Klusáka nahradil J. Götz. Největší překážku v jednáních představovala formulace odůvodnění Mnichovské dohody. Obě strany se v této situaci snažily najít kompromis. Československo požadovalo neplatnost Mnichovské dohody od jejího počátku a anulaci důsledků, které tato dohoda měla. Snaha o kompromis naznačovala brzké uzavření smlouvy mezi SRN a ČSSR, které se neuskutečnilo, jelikož důležité sporné otázky nebyly vyřešeny.¹⁵³

4.3.3 The Times

The Times patří mezi nejstarší a nejvýznamnější deníky vydávaných v Londýně. A řadí se i mezi nejvýznamnější deníky ve Velké Británii. Od svého vzniku byl nezávislým deníkem s nezaujatým obsahem. 1. ledna 1851 založil tento deník John Walter a zabýval se typografií. Po řadě finančních problémů tyto noviny koupil na začátku 20. století Alfred Harmsworth, který měl finance na zajištění jejich vydávání. V roce 1950 získaly nového šéfredaktora, Sira Williama Haleye, který jim svým designem zajistil mnoho čtenářů a prestiž.¹⁵⁴

Dle informací The Times delegace Německa a Československa se setkaly 26. 9. 1971 u dvouhodinových sondážních rozhovorů o smlouvě o prohloubení vztahů mezi jejich zeměmi. Nejdříve se očekával celodenní průběh jednání, ale hlavní představitelé delegací se nakonec domluvili na schůzce v odpoledních hodinách. Při tomto rokování

¹⁵¹ B. A, Neue Runde der Verhandlungen zwischen Bonn und Prag, Neue Zürcher Zeitung, 16. 9. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

¹⁵² Le Journal Le Monde: Présentation Et Histoire. Gralon.net [online]. Francie: ©copyright gralon.net, 9. 10. 2008 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.gralon.net/articles/news-et-media/magazines/article-le-journal-le-monde---presentation-et-histoire-2045.htm#:~:text=Le%20journal%20Le%20Monde%20a%20%C3%A9t%C3%A9%20fond%C3%A9%20par,Brentano%20%C3%A9taient%20charg%C3%A9s%20de%20la%20direction%20du%20journal.>

¹⁵³ B. A, LA QUATRIÈME RENCONTRE GERMANO-TCHÉCOSLOVAQUE SE TIENT EN BAVIÈRE, Le Monde, 19. 11. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

¹⁵⁴ The Times. Britannica.com [online]. The Times, 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/The-Times>.

opětovně byla zaznamenána, jak informoval The Times, velice pozitivní atmosféra. Největší problém představovala rozdílná interpretace Mnichovské dohody. Pro západní Německo, jak upozorňuje The Times by její zrušení od samého počátku i s jejími důsledky mohlo představovat problém v právní rovině, a tak konstatuje, že momentálně už není platná.¹⁵⁵

¹⁵⁵ B. A, Germans and Czechs open new discussions, The Times, 26. 9. 1971 uloženo v NA, MZV-VA III, karton č. 1706.

Závěr

Když se spojencům podařilo porazit nacistické Německo, Evropa se rozdělila na východ a západ. Nejdřív byla tato hranice jen pomyslná, ale během studené války se stala rozdělením i fyzicky hmatatelným. Poměry na evropském kontinentě se jevíly značně rozvrácené. Hned po válce se ČSR připojila k sovětskému bloku a přijala jeho marxisticko-leninskou ideologii. SRN však sympatizovala s demokratickým politickým směrem, jež panoval ve Spojených státech amerických. O vylepšení bilaterální relace mezi SRN a zeměmi pod vlivem sovětského bloku se snažil již Konrad Adenauer s jeho idejí východní politiky, ale neúspěšně. Když se pak dostal do čela vlády na post spolkového kancléře Willy Brandt, přizpůsobil východní politiku svým představám a vznikla další koncepce nazývaná nová východní politika. Ta znamenala průlom ve zlepšování vztahů mezi státy Evropy. Nová východní politika se zaměřovala na postupné zmírnění napětí bilaterální relace mezi státy. Neklid mezi zeměmi byl převážně způsoben druhou světovou válkou, později k němu však přispěla i studená válka. I když nešlo o využití vojenských sil, lid měl určité obavy, že kulturní, sportovní, hospodářské a další naschvály, které si vzájemně dělaly Spojené státy americké se Sovětským svazem se brzy promění ve válku skutečnou, což by časně po konci druhé světové války vyvolalo úzkost, že se nepříjemná událost znovu opakuje, a ještě ke všemu takhle brzy. Záměr Willyho Brandta se především zaměřil na smír se Sovětským svazem, jelikož ovlivňoval všechny země spadající do východního bloku, a jeho náklonnost usnadnila cestu k podpisu dohod s ostatními státy. Aby mohla být uzavřena smlouva s Československem, nejprve muselo dojít ke konsensu v následujících problematických bodech: Hranice na Odře a Nise, stanovených v Postupimské dohodě, nakonec uznaných SRN a stvrzenými smlouvou mezi SRN a Polskem v roce 1964. Řadu let také trvalo, než se SRN vyrovnala s existencí druhého německého státu, nakonec ho však v roce 1972 uznala samostatným státem, což vyvrcholilo ratifikací obou zemí podpisem dohody. Posledním a takřka nejvýznamnějším bodem pro ČSSR, který brzdil hladký průběh jednání byla otázka interpretace Mnichovské dohody. Tomuto tématu věnovala pozornost v rámci všech kol sondážních rozhovorů i oficiálních jednání. Československo žádalo její zneplatnění od jejího počátku i se všemi jejími důsledky, ale SRN ji považovala za v současnosti neplatnou, což však znamenalo, že v minulosti platila. Tuto formulaci ČSSR odmítala, už jen z důvodu, že by musela platit reparace za někdy až drastický odsun sudetských Němců. Nakonec po komplikovaném vyjednávání Spolková republika Německo částečně přistoupila na

československou formulaci odůvodnění Mnichovské dohody a považovala ji za neplatnou od jejího počátku. Nakonec Willy Brandt a Walter Scheel za Spolkovou republiku Německo, Bohuslav Chňoupek a Ludvík Svoboda za Československo dne 11. prosince 1973 slavnostně podepsali v československé metropoli Pražskou smlouvu. V neposlední řadě se zabývám i mediálním obrazem této události. V obsahové analýze periodik je znatelný rozdíl mezi deníky států západní a střední Evropy, způsobený diametrálně odlišným postavením médií. K rozboru novin jsem vybrala nejvýznamnější deníky, které byly nejčtenějšími a nejvýznamnějšími ve svých státech, a jejichž úroveň se nezpochybňuje ani dnes. Zvolila jsem noviny, jež publikovaly v zemích hlavních aktérů této smlouvy, tudíž z Československa a SRN, dále mě zaujaly články i z britského deníku The Times a francouzského periodika Le Monde. Díky tomuto porovnání byl znatelný rozdíl periodik ČSSR a západních států, jež vznikl kvůli odlišným politickým směrům, panujícím v těchto zemích. Když porovnáme československá periodika s deníky západních zemí, můžeme všimnout zkreslování reality v autoritativních státech. Noviny západních zemí podávaly zprávy svým čtenářům více realisticky a bez cenzury. Spolkovou republiku Německo popisovaly jako vstřícnější stát, který má snahu dosáhnout určité shody. Ostatní periodika, například Velké Británie a Francie věnovaly těmto rozhovorům jen nepatrnou část ve svých listech, jelikož jim tato problematika nebyla zcela blízká.

Seznam odborné literatury a elektronických zdrojů

Archivní dokumenty

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha-fond Teritoriální odbor – tajný, 1970-1974, Německá spolková republika, karton č. 1.

č. 1.

fond Telegramy odeslané, 1973

Národní archiv, Praha

fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Gustáv Husák (1933) 1969–1987 (1989)

fond Ministerstvo zahraničních věcí – Výstřížkový archiv III., Praha, (1945) 1952–1987

Odborná literatura

BRANDT, Willy, Willy Brandt Errinerungen, Berlin: ein Verlag der Ullstein Buchverlage GmbH, 2013. ISBN – 978-3-548-61166-2.

Cirkulární telegramy československého Ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956-1989). Díl první. Cirkulární telegramy MZV 1956-1967/68. svazek I / 1 1956-1963. K vydání připravil Jindřich Dejmek, Praha, Historický ústav, 2020.

DAAD, Lektorat, Dokumentation zur Ostpolitik der Bundesregierung. Clausen & Bosse, Leck, 1990. ISSN-0172-7575.

DEJMEK, Jindřich, Diplomacie Československa, díl II. Biografický slovník Československých diplomatů (1918-1992), Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2013. ISBN – 978-80-200-22851.

DEJMEK, Jindřich, Diplomacie komunistického Československa, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1992), Praha 2002. ISBN – 80-86547-07-8.

FOJTEK, Vít, Přes zátěž minulosti k nové východní politice. Vztahy mezi SRN a Československem v 60. letech jako příklad vymezování Bonnu vůči Washingtonu, in: Soudobé dějiny 15, 2008, č. 105 128.

DULÁK, Petr, Metafory studené války: interpretace politického fenoménu, Portál s.r.o: 2009, ISBN – 978-80-7367-594-3.

CHOLÍNSKÝ, Jan, ROZHOVOR securitas imperii Studená válka mezi Východem a Západem.

FRANK, Paul, Frank Paul: Entschlüsselte Botschaft ein Diplomat macht Inventur, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt GmbH, 1981. ISBN-3-423-10382-5.

JAKUBEC, Ivan, Československo-německé dopravněpolitické vztahy v období Studené války se zvláštním zřetelem na železnici a labskou plavbu (1945/ 1949-1989). Praha, 2006. ISBN – 80-246-1063, Č. 190-209.

JAKUBEC, Ivan, Československo-západoněmecké obchodněpolitické a dopravněpolitické vztahy v období 1949–1967, Acta Oeconomica Pragensia, Obchodněpolitické vztahy, 2005. ISSN 0572-3043, s.191.

KUČERA, Jaroslav, Mírové uspořádání s Německem: od protihitlerovské koalice k Česko-německé deklaraci, Praha: Dokořán, 2018. ISBN 978-80-7363-912-9.

KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, ŠEBEK, Jaroslav, Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo, Praha: Auditorium 2011. ISBN – 978-80-87284-18-6.

Národní archiv, Praha, Komunistická strana Československa – Ústřední výbor (1945–1989), předsednictvo, 1971–1976, archivní jednotka 206, svazek 130, bod 7, 176, a. j. 103, b. 2.

PLŠKOVÁ, Jaroslava. Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974. Ústav mezinárodních vztahů, 1999. ISBN 80-85864-75-4

TŮMA, Oldřich, The Difficult Path to the Establishment of Diplomatic Relations between Czechoslovakia and the Federal Republic of Germany, in: FINK, Carole, SCHAFER, Bernd (eds.), Ost-Politik 1969–1974. European und Global responses. Cambridge 2009, Ostpolitik, 1969-1974. European and Global Responses, ed. by Carole Fink and Bernd Schaefer, Cambridge 2009, s. 58-79.

PROKŠ, Petr, – In: Slovanský přehled, ročník 84 číslo [1] 57-77 (1998), Dokumenty k jednání o nové spojenecké smlouvě Československa s Francií v letech 1946-1947.

WEHLER, Hans-Ulrich, Deutsche Gesellschaftsgeschichte 1949-1990, Verlag C. H. Beck Ohg München, 2008. ISBN-978 3 406 52171 3.

WOLFRUM, Edgar, Zdařilá demokracie, Praha: 2011. ISBN – 978-80-87029-43-5.

Elektronické zdroje

ANTACHOPOULOS, Daphne. Hintergrund: Die große Koalition 1966-1969. DW [online]. Bonn: © 2022 Deutsche Welle, 15.10.2005 [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://www.dw.com/de/hintergrund-die-gro%C3%9Fe-koalition-1966-1969/a-1741075>

Biografie: Willy Brandt. LeMo [online]. Berlin: © Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, 12.02.2016 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: <https://www.hdg.de/lemo/biografie/willy-brandt.html>.

Frankfurter allgemeine: Die Geschichte der FAZ. Zeitung.de [online]. Zeitung.de 1996-2020, 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.zeitung.de/medien/faz/>.

Geschichte des Unternehmens NZZ. Unternehmen.nzz.ch [online]. Zürich: © 2022 NZZ, 2021 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://unternehmen.nzz.ch/unternehmen/geschichte/>.

Lidová demokracie: text dotazu. Ptejteseknihovny [online]. Praha, 04.03.2015 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/lidova-demokracie>.

Le Journal Le Monde: Présentation Et Histoire. Gralon.net [online]. Francie: ©copyright gralon.net, 9. 10. 2008 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.gralon.net/articles/news-et-media/magazines/article-le-journal-le-monde---presentation-et-histoire-2045.htm#:~:text=Le%20journal%20Le%20Monde%20a%20%C3%A9t%C3%A9%20fond%C3%A9%20par,Brentano%20%C3%A9taient%20charg%C3%A9s%20de%20la%20direction%20du%20journal>.

Stadt Waldkirchen September/Oktober Waldumschau. Einblicke Ansichten Lok ales: Die Waldrundschau. DOCPLAYER [online]. Waldkirchen: 2022 © DocPlayer.org, 2018 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://docplayer.org/73692356-Stadt-waldkirchen-september-oktober-waldumschau-einblicke-ansichten-lok-ales.html>.

Politik: Willy Brandt Lebenslauf. Was Wann War [online]. Altensteig: waswarwann, 2022 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: https://www.was-war-wann.de/politik/biografien/willy_brandt.html.

PRAVDA: o nás. Pravda [online]. OUR MEDIA SR, 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.bing.com/search?q=pravda+o+nás&cvid=e261f2ae02c749a882926f8ba5170a38&aqs=edge..69i57j0l2.1880j0j4&FORM=ANAB01&PC=LCTS>.

Práce. Digitalniknihovna: Moravská zemská knihovna [online]. 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:7cf10c87-4e9a-4ad5-90fb-64e40fa4245d>.

Rudé právo: Slavnostní podepsání smlouvy o vzájemných vztazích ČSSR-SRN, V zájmu míru a dobrého soužití národů Evropy.

[Http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1973/12/12/1.png](http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1973/12/12/1.png) [online]. Praha, 12. 12. 1973 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1973/12/12/1.png>.

The Times. Britannica.com [online]. The Times, 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/The-Times>.

Welt: DIE ÜBERREGIONALE TAGESZEITUNG. Zeitung.welt.de [online].

Düsseldorf: welt, 2022 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://zeitung.welt.de/>.